

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za romanistiku

**Rumunjski fonetski sustav u usporedbi s fonetskim sustavom
hrvatskoga jezika**

-diplomski rad-

Student: Katarina Lukač Lukšić

Mentor: Dr. sc. Petar Radosavljević

Zagreb, rujan 2013.

Universitatea din Zagreb
Facultatea de litere
Departamentul de limbi romanice

Sistemul fonetic al limbii române în comparație cu cel al limbii croate

-lucrare de diplomă-

Student: Katarina Lukač Lukšić

Mentor: Dr. sc. Petar Radosavljević

Zagreb, septembrie 2013.

Cuprins:

Introducere.....	1
1. Limba croată.....	2
1.1. Istoria limbii croate.....	2
1.1.1. Perioade istoriei a limbii croate.....	3
1.1.2. Perioada prestandardă (sec. IX.- XVII.).....	5
1.1.2. Perioada dezvoltării standardului croat (sec. XVIII - XX.).....	7
1.2. Dialectele croate	11
2. Limba română.....	13
2.1. Istoria limbii române	13
2.1.1. Romanizarea	14
2.1.2. Continuitate	17
2.1.3. Teorii imigraționiste	18
2.2. Apariția limbii române	19
2.2.1. Primele atestări ale limbii române.....	20
2.3. Dialectele limbii române	23
3. Lingvistica balcanică	25
3.1. Limbile balcanice	26
3.2. Trăsăturile balcanice în diferite limbi.....	28
3.2.1. Substratul comun	30
4. Sistemul fonetic al limbii croate	32
4.1. Vocalele	33
4.1.2. Alofonele vocalelor croate.....	34
4.1.3. Iat în limbă croată și diftongul ie	35
4.1.4. Alternanțele vocalelor croate	36
4.2. Consoanele	37
4.2.1. Sonantele	38
4.2.2. Spirantele	39
4.2.3. Alternanțele consonantice	40
5. Sistemul fonetic al limbii române	42
5.1. Vocalele	42
5.1.1. Vocalele centrale	43
5.1.2. Vocala redusă	44
5.1.3. Hiatul	45
5.1.4. Semivocalele	45
5.1.5. Diftongii și triftongii.....	46
5.1.6. Alofonele vocalelor românești.....	48
5.1.7. Alternanțele vocalice (apofonia)	48
5.2. Consoanele	51
5.2.1. Consoanele oclusive	52
5.2.2. Consoanele fricative	53
5.2.3. Consoanele africte	54
5.2.4. Sonantele	55
5.2.5. Alofonele consoanelor românești	56
5.2.6. Alternantele consonantice	56
6. Comparția sistemelor fonetice ale limbilor croate și române.....	57
6.1. Inventarul fonemelor	58
6.2. Vocalele	58
6.3. Consoanele	59
6.4. Accentul	61
Concluzie.....	62
Sažetak	67

Introducere

Limbile balcanice, dintre care fac parte și româna și croata, arată o serie de concordanțe în morfologia, fonetică, sintaxă și în lexic. Datorită influenței unui substrat comun, sau datorită contactelor dintre popoarele slave și cele romane, aceste limbi au dezvoltat trăsături comune, care oferă un spațiu pentru interpretări diverse.

Istoria popoarelor din Peninsula Balcanică este plină de dovezi despre contactele între populații diferite, în special între populațiile migratoare și cele sedentare.

Contactul slavilor cu populația romanizată începe la sfârșitul sec. VI., la nordul și la sudul Dunării. În timp ce Slavii s-au așezat pe teritoriile lor, lumea romană a folosit limba latină vulgară, iar în unele părți ale teritoriului, mai ales în ținuturile muntene, au locuit și puțini vorbitori ale limbilor preromane.

Primele împrumuturi din limbile romanice, care au intrat în limba croată, probabil au fost împrumutate înainte de metateza lichide, înainte de sfârșitul sec. VIII. În limba croată literară există puține împrumuturi din limba dalmată (limba romanică din orașele din estul coastei Adriatice), iar majoritatea împrumuturilor au intrat în limba croată din limba venețiană.

Cele mai vechi împrumuturi slave din limba română nu prezintă trăsături anterioare separării lingvistice a grupului slav de sud. Cercetările au arătat că împrumuturile slave au intrat în limba română în jurul sec.X.

Această lucrare încearcă să compare sistemele fonetice ale acestor două limbi diferite, care apar din uniuni lingvistice balcanice¹, analizând numai unele aspecte ale foneticii și fonologiei. Înainte de descrierea și analiza sistemelor fonetice, trebuie prezentată și istoria limbilor menționate, dezvoltate din limbi diferite. Sistemele fonetice ale limbilor menționate vor fi descrise unul după altul, pentru că există un număr foarte mare de informații relevante în fiecare sistem. Ulterior, aceste sisteme sunt comparate, pentru a accentua similarității și diferențele dintre ele.

---

¹ Limba croată face parte a uniunii lingvistice balcanice numai periferic

1. Limba croată

Limba croată este o limbă slavă, aparține grupului limbilor slave de sud, împreună cu slovena, bosniaca, bulgara, muntenegreana, macedoneana și sârba. Limbile slave, în afară de grupul de sud, cuprind și grupurile de vest și de est. Aceste limbi aparțin familiei mare de limbi indo-europene, și s-au dezvoltat din limba protoslava. Denumirea de *limbă croată* apare prima dată în anul 1275, înscrisă pe monumentul *Istarski razvod* unde scrie: „*pisaše listi jazikom latinskim i hrvackima*”². La începuturile filologiei slavene, limba croată n-a fost definită ca limbă independentă, ci ca limbă sârbo-croată, din cauza situației politice a poporului care a vorbit-o, în acel moment în care filologia slavenă începea să se definească.

Croata este astăzi limbă oficială în Croația, una dintre limbile oficiale din Bosnia și Herțegovina, și limbă folosită de minoritățile etnice croate din Sârbia, Muntenegru, Slovenia, Ungaria, Austria, Slovacia și alte țări populate de comunități croate.

Škarić³ definește croata ca limbă slavă vorbită de Croați între ei în comunitățile lor. Diversitățile idiomatice se extind, cum exprimă Škarić, la trei dimensiuni- spațială, temporală și funcțională. Dimensiunea spațială se referă la toate teritoriile unde se vorbește croata. Dimensiunea temporală cuprinde toate izvoarele istorice și literare scrise în limba croată. Dimensiunea funcțională se referă la stilurile diferite ale limbii croate, de exemplu stilul clasic, public, subcultural etc.

1.1. Istoria limbii croate

Limba croată se mai poate numi în istorie și *limbă ilirică, slavonă, dalmată, horvată*. Numele de *croat* este mai vechi decât numele de slav: se menționează în tradiția iranică. Forma *Khoroathos* este cunoscută în scris din sec. ÎI. iar în secolele următoare există mai multe triburi slavene cu numele *Hrvate* sau *Hrovate*⁴.

---

² Oczkova, B., 2010. *Hrvati i njihov jezik*. Zagreb, Školska knjiga. p. 15

³ Škarić, 2007. *Fonetika hrvatskoga književnoga jezika*. În: Babić, Brozović, Škarić, Težak, 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb, Nakladni zavod Globus, p. 23

⁴ Bratulić, J. 2012. *Hrvatski jezik, hrvatska pisma i hrvatska književnost – svjedoci identiteta Hrvata*. Pristupljeno preko <http://www.croatica.hr/index.php/sazetak/1poglavlje?format=pdf> (29.12.2012).

Etnonimul *Hrvat* apare prima dată în carta cneazului Trpimir în care cneazul dăruiește o biserică episcopului Petar. Carta este scrisă în alfabetul latin, iar cneazul Trpimir este denumit ca *dux Chroatorum*⁵. Până la sfârșitul sec.X., etnonimul *Hrvat* s-a folosit pentru grupurile de pe teritoriile mici Lika, Krbava, Bosnia și Dalmatinska Zagora, de pe lângă orașele Zadar, Trogir și Split.

Nu există o teorie general acceptată despre etimologia denumirii etnice de Croat. Cea mai veche etimologie este cea din opera „*De administrando imperio*“, după care Croații sunt „*cei cu mult pământ*“. Juraj Ratkaj, în sex. XIX., a emis o teorie conform căreia denumirea aceasta ar proveni din verbul *hrvati* (*se*). Această teorie a fost acceptată și de alți lingviști. Teoria despre originea iranică a poporului croat a apărut la începutul sec. XX. După Gluhak⁶, denumirea *Hrvat* probabil era denumirea unuia dintre triburile iranice, care s-a slavizat, sau mai bine spus, denumirea era de origine iranică iar din punct de vedere genetic, tribul era slav.

1.1.1. Perioade istoriei a limbii croate

Brozović notează șase perioade din istoria limbii croate literare. Aceste șase perioade sunt împărțite în două perioade mare- perioada anterioară stabilirii normelor și perioada dezvoltării și stabilirii normelor limbii croate. În perioadă anterioară Brozović notează:

1. Perioada medievală (sec. IX-XV)- în această perioadă s-a dezvoltat limba slavă bisericească de redacție croată. În literatură s-a folosit în cea mai mare măsură dialectul *čakavian*. În sec. XII apare alfabetul chirilic, iar în sec. XIV. apare și alfabetul latin (până atunci s-a folosit alfabetul glagolitic)

2. Perioada literaturii provinciale (sec.XVI)- în această perioadă dialectele *štokaviane*, *kaikaviane* și *čakaviane* s-au folosit în aceeași măsură în literatură. Au apărut două mari complexe regionale croate: complexul de nord-vest și cel de sud-est. Poezia latină, petrarchismul și renesansa au avut o mare influență asupra autorilor croați din această perioadă.

---

⁵ Oczkova, B., 2010. *Hrvati i njihov jezik*. Zagreb, Školska knjiga, p.82.

⁶ preluat din Oczkova, B.. 2010. *Hrvati i njihov jezik*. Zagreb, Školska knjiga, p.84.

3. Perioada dezvoltării limbilor și literaturilor provinciale noi (sec.XVII- XVIII) - în această perioadă comunicațiile dintre cele două mari complexe regionale literare s-au consolidat. În părțile sud-estice, a predominat dialectul štokavian și a început dezvoltarea literaturii kajkaviene. În dialectul čakavian literatura a devenit mai săracă. Alfabetul chirilic a dispărut la începutul sec. XVIII. Spre sfârșitul perioadei acesta, a apărut ideea despre uniunea limbii croate și despre reforma ortografiei.

Perioada dezvoltării normelor limbii croate este împărțită de asemenea în trei perioade ca și perioada anterioară normelor. Aceste trei perioade sunt:

1. Perioada dintre anii 1750 și 1830. - în această perioadă literatura čakaviană a dispărut total, iar alfabetul latin a cucerit sudul Croației. Limba literară kajkaviană s-a dezvoltat relativ repede și s-a stabilizat ortografia kajkaviană. Au început să se dezvolte stilurile funcționale (în afară de stilul beletristic). Multe gramatici și dicționare au apărut în această perioadă.

2. Perioada dintre anul 1830 și sfârșitul sec. XIX- perioada reînnoirii poporului croat. În această perioadă, dialectul štokavian s-a stabilizat ca unica normă a limbii croate. Reforma ortografiei croate a avut ca rezultat aprobarea ortografiei fonologice (ortografia fonologică a înlocuit total ortografia morfonologică). În această perioadă au existat diferite păreri despre tipul optimal al standardului croat novoštokavian.

3. Perioada sec. XX.- în această perioadă s-a stabilit norma limbii croate. S-a discutat mult despre reforma ortografiei croate ca un fel de răspuns la unificarea limbii. Literatura în dialectele kajkaviene și čakaviene apare din nou.

Astăzi mulți croatiști discută despre periodizarea lui Brozović, în special despre termenul de standardizare (stabilirea normelor) și distincția dintre perioada prestandardă (anterioară stabilirii normelor) și cea a standardului (normele deja stabilite). Dar rămâne un fapt incontestabil că periodizarea lui Brozović este cea mai științifică dintre toate teoriile.

1.1.2.Perioada prestandardă (sec. IX.- XVII.)

Începuturile literaturii croate se pot afla în sec. IX. În această perioadă apare și limba latină pe monumente ca limbă oficială. Latina era în acel timp limba elitei. Spre sfârșitul sec.IX, trăsăturile limbii populare intră în textele liturgice dar și în cele lumești, în primul rând trăsăturile dialectului *čakavian*. Limba slavă bisericească de proveniență croată este bazată pe dialectul *čakavian*, în special pentru cărțile și documentele de liturgie. Textele lumești reprezintă un amalgam de limbă literară, cu unele trăsături ale limbii bisericești⁷.

Limba latină a avut un rol important în Croația. Latina era limba instituțiilor publice, limba școlară și literară. Croația a avut o bogată tradiție literară latină- s-a scris în toate domeniile literare de la epoca umanismului până în sec. XVIII. Limba croată standard apare în locul limbii latine ca limbă oficială la data de 23 octombrie 1847. Cauza acestei situații este politică. Limba latină era limba liturghiei în majoritatea teritoriului croat. În teritoriul mai puțin întins, limba liturghiei era limba slavă bisericească. Este considerat că traiul în comun a limbilor latine și a slavei bisericești în cursul secolelor reprezintă o ciudățenie culturală și socială a întregii lumi slave. Latinitatea și slavitatea au devenit caracteristica autentică a identității naționale croate⁸

Textele croate din perioada cea mai veche au fost scrise în exclusivitate cu alfabetul glagolitic. În sec. XII. apare o formă a alfabetului chirilic, numită *bosančica*, iar din sec. XIV. această formă intră în textele scrise cu alfabetul latin. După sec. XIV. și în special după venirea Turcilor în sec. XV., influența limbii slave bisericești în textele redactate în limba croată se diminuează, în special în perioada dezvoltării literaturii dialectale în toate provinciile de pe teritoriul Croației.

Cea mai veche mărturie scrisă pe un monument este o inscripție în piatră, din satul Rižinice sub Klek, în care scrie „*Pro duce Trepim(ero)*“. Deja menționata *Carta lui Trpimir* datează din 852. Acest document este cel mai vechi document croat, conservat ca o copie din sec.XVI. După acest document, în anul 888 apare și *Inscripția lui Branimir* din satul Muć.

---

⁷ Ćesić, I., 2010. Povijest hrvatskoga jezika. <http://www.editorplus.hr/index.php/tema-mjeseca/123-povijest-hrvatskoga-jezika.html>, (01.05.2013)

⁸ Oczkova, B., 2010. *Hrvati i njihov jezik*. Zagreb, Školska knjiga, p.121

Primele înscrisuri ale limbii croate vechi apar în monumentele din sec. XI. (*Inscripția din Plomin, Inscripția din Krk, Stela de la Valun*, cea din urmă mărturisind despre bilingvismul poporului).

Tarfa⁹, plecând de la teoria lui Brozović, face distincție între limba croată literară și limba standard. Pentru formarea limbii standard, este importantă istoria limbii literare, care, după Tarfa, este bazată pe corpusul štokavian de nouă proveniență.

Începuturile limbii literare se pot afla în sec. XII. Este considerat în general că *Stela de la Baška* (*Bašćanska ploča*) este primul text complet, nu numai o inscripție, și reprezintă cel mai important text din istoria limbii croate vechi. *Stela de la Baška* reprezintă o piatră fundamentală a limbii croate literare, în care limba slavă veche de redactare croată este partea esențială. Este scrisă în alfabetul glagolitic. Textul conține toate elementele limbii croate vechi, cu unele elemente ale limbii bisericești și este prima mărturie a numelui regelui Zvonimir. Textul mărturisește faptul că regele Zvonimir a dăruit o suprafață de pământ bisericii sf.Lucia de lângă Baška. Este important nu numai pentru că este primul text în limba poporului, ci pentru că conține prima mențiune păstrată despre poporul croat. Se presupune că datează din anul 1100. și a fost descoperită în Jurandvor lângă Baška, pe insula Krk.

Fig..I. *Stela de la Baška*¹⁰

⁹ Tarfa, Košutar, 2011. *Nova periodizacija povijesti hrvatskoga književnoga jezika* .Filologija 57, p.189

¹⁰ http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6a/Bascanska_ploca.jpg (01.07.2013)

În sec. XIII. apar *Codicele din Vinodol*, text scris cu alfabetul glagolitic, în limba croată stilizată. În același timp, în Istria apare *Vedere asupra țării Istriei*.

Din sec. XIV. în textele legale croate medievale apare cel mai des limba populară, iar elementele limbii slave bisericești apar ca excepție. Primele mărturii ale limbii croate scrise cu alfabetul latin datează din sec. XIII., *Lege și ordine surorilor dominicane din Zadar* din 1345., *Rugăciune din Šibenik* și *Lectonar de la Korčula*. În perioada aceasta, alfabetul latin a înlocuit total alfabetul chirilic și pe cel glagolitic¹¹

În anul 1595, Faust Vrančić a scris primul dicționar croat, scris în principal în dialect čakavian.

Spre sfârșitul secolului XVI., apare literatura în dialectul *štokavian*, și împreună cu operele scrise în dialectul *čakavian*, literatura croată atinge nivelul literaturii europene. Cu opere lui Džore Držić și Šiško Menčetić începe limba croată literară de astăzi. Literatura în dialect *štokavian* apare în regiunile lângă Dubrovnik și în Slavonia.¹²

Antun Vramec, cu opera lui *Postil*, marchează începuturile literaturii *kajkaviene*. Spre deosebire de dialectele *štokavian* și *čakavian*, dialectul *kajkavian*, sau mai bine spus teritoriul acestui dialect, nu a fost sub stăpânirea Otomanică. Mulți scriitori au dat opere excepționale în dialectul *kajkavian* până la începutul sec. XIX. În Croația de nord-vest, dialectul *kajkavian* a fost utilizat până la unirea dialectelor într-o limbă standardizată.¹³

1.1.2. Perioada dezvoltării standardului croat (sec. XVIII - XX.)

Începuturile standardizării limbii croate datează din sec. XVIII. Dar, în partea de nord-vest a teritoriului Croației, încă înainte sec. XVIII. s-a dezvoltat limba kajkaviana standard, iar în celelalte părți ale Croației a început să se stabilească limba standard, bazată pe dialectul *štokavian* nou de tip vestic.

---

¹¹ Ćesić, I., 2010. Povijest hrvatskoga jezika. <http://www.editorplus.hr/index.php/tema-mjeseca/123-povijest-hrvatskoga-jezika.html>, (01.05.2013)

¹² Ćesić, I., 2010. Povijest hrvatskoga jezika.

¹³ Ćesić, I., 2010. Povijest hrvatskoga jezika.

Limba *štokaviana* standard, bazată pe tradiția croată literară, s-a scris diferit în diferite părți ale teritoriului, în Dalmatia sub influența grafiei italiene, iar în părțile de nord sub influența grafiei maghiare¹⁴ În sec. XIX. apar primele încercări ale autorilor din diverse părți ale Croației, de a impune dialectul štokavian ca limba literară croată. În același timp apar și primele încercări ale reformei ortografice. De exemplu, Bartol Kašić, care a scris prima gramatică croată, a scris și despre semnele diacritice, la fel ca și Šime Budinić și Pavao Ritter Vitezović.

Standardizarea limbii croate este legată de reînnoirea poporului croat, în perioada în care se trezește conștiința națională, la începuturile sec. XIX. În timpul reînnoirii, limba štokaviană de vest devine fundamentală în formarea limbii croate standard. Sub influența limbilor slave de nord și de vest, se introduce ortografia morfofonologica, iar în grafie se introduc semnele diacritice. Ortografia se stabilește spre sfârșitul sec. XIX. (cu ortografia lui Broz).

Mișcarea ilirică a marcat procesul reînnoirii poporului croat, ca și procesul standardizării din sec. XIX. Conducătorul mișcării a fost lingvistul, autorul, politicianul și ziaristul croat, Ljudevit Gaj. Împreună cu alți membri ai mișcării ilirice, el a încercat să unească toate popoarele slave de sud într-o singură limbă literară, o idee care, după cum a dovedit istoria, a fost o idee utopică.¹⁵

Gaj a unit toți croații sub o limbă și o ortografie.¹⁶ În anul 1830. în Buda, Gaj a publicat cartea *Kratka osnova horvatsko-slavenskog pravopisanja* (compendiu de ortografie croato-slavă). În această lucrare, Gaj a propus alfabetul latin, cu semne diacritice preluate din limbile cehă și poloneză, precum și ortografie fonemică.¹⁷ În 1835, Gaj a publicat ziarul *Novine Horvatzke*, în care publică și *Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka*. Ziarul a fost scris în dialectul kajkavian, iar *Danicza* în dialectele kajkavian și štokavian, cu grafia veche. Cu un an mai târziu, a schimbat numele ziarului în *Ilirske narodne novine* și *Danica ilirska*, folosind limba štokaviană literară și grafia nouă. Deși pentru Zagreb, care era pe teritoriul kajkavian,

---

¹⁴ Česić, I., 2010. Povijest hrvatskoga jezika. <http://www.editorplus.hr/index.php/tema-mjeseca/123-povijest-hrvatskoga-jezika.html>, (01.05.2013)

¹⁵ Oczkova, B., 2010. *Hrvati i njihov jezik*. Zagreb, Školska knjiga, p.248.

¹⁶ Česić, I., 2010. Povijest hrvatskoga jezika

¹⁷ Gaj a propus, pentru notația consoanelor palatale /tʃ/, /dʒ/, /dz/, /s/, /ɲ/, /ʃ/, și /ʒ/ utilizarea tildei la fel că în limbile poloneză, cehă, slovacă. Încă Pavao Vitezović a propus utilizarea tildei

introducerea dialectului štokavian ca standard a fost un act revoluționar, Gaj a reușit să impună ideea sa de a uni toți croații sub o limbă- štokaviana, ca limbă a literaturii.¹⁸

Spre sfârșitul secolului XIX, apar și operele puriștilor croați, gramaticienii Vjekoslav Babukić și Antun Mažuranić, iar apoi A.Veber Tkalčević și lexicograful Bogoslav Šulek. Šulek a încercat să impună cuvintele croate în limba științifică (majoritatea cuvintelor științifice fiind derivate din limbile germană și latină).¹⁹

Ca un curent care se opune ilirismului, la sfârșitul sec. XIX. apar gramaticienii tineri din Zagreb, sub numele de vukoviști croați. Plecând de la reforma lui Vuk Karadžić, care a reformat limba sârbă și a pus bazele standardului limbii sârbe tot pe dialectul štokavian, vukoviști croați au încercat să formeze limba croată literară la fel ca și Karadžić limba sârbă.²⁰

Idiomul croat clasic, după Škarić²¹ s-a cristalizat în timpul victoriei vukoviștilor croați. În această perioadă, Daničić a publicat o serie de studii despre accentul sârb, pe care Rešetar le-a publicat sub numele de *Accente sârbe*. Această carte a devenit norma strictă a limbii croate clasice. În operele menționate, limba croată clasică are la bază „idiomurile de sud“-Herțegovina de est sau, cum o numește Škarić (2007), „*Toskana*“ croată. Această limbă clasică este egală, în cea ce privește gramatica și fonologia, cu limba sârbă.²²

Începuturile sec.XX. au fost marcate cu încercările de unificare a limbilor croate și sârbe. Începând cu 1918, în timpul formării a Iugoslaviei, limba sârbă a fost impusă pe plan politic dar și literar, proces care a întrerupt tradiția limbii croate. Încercările croate de a purifica limba croată au avut un succes scurt, în perioada celui de al Doilea Război Mondial, când s-a înființat Statul Independent Croația.

---

¹⁸ Diferență a existat între notația kajkaviană și cea štokaviană în cea ce privește întrebuințarea diacriticilor-ortografia štokaviană a folosit deja unele diacritici, pe când cea kajkaviană nu.

¹⁹ Ćesić, I., 2010. Povijest hrvatskoga jezika. <http://www.editorplus.hr/index.php/tema-mjeseca/123-povijest-hrvatskoga-jezika.html>, (01.05.2013)

²⁰ Dintre vukoviști croați cei mai însemnați sunt: Ivan Broz, autorul *Ortografiei Croate* din 1892. (în *Ortografia Croată* propune ortografia fonologică, care se folosește de atunci în loc de ortografia morfonologică); Tomo Maretić, autorul cărți *Gramatica și stilistica limbii croate sau sârbe literare* din 1899; Franjo Iveković, care, împreună cu I.Broz, a publicat în 1901 Dicționarul limbii croate.

²¹ Škarić, 2007. *Fonetika hrvatskoga književnoga jezika*. În: Babić, Brozović, Škarić, Težak, 2007. Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika. Zagreb, Nakladni zavod Globus, p. 24

²² Škarić, 2007. *Fonetika hrvatskoga književnoga jezika*.p.24

După o scurtă perioadă a independenței Croației, în Iugoslavia comunistă politica lingvistică impune din nou limba sârbo-croată în toate domeniile vieții publice.²³

Cel mai important document în perioada aceasta se numește „*Acordul de la Novi Sad*“, din anul 1954. După acest Acord, limba sârbilor, croaților și muntenegrenilor este de fapt aceeași limbă, iar limba literară s-a dezvoltat în jurul Zagrebului și a Belgradului- iar această limbă este unitară cu pronunțarea ijekaviană și ekaviană, și alfabetele latine și chirile sunt de asemenea egale. Documentul a fost semnat de 25 de lingviști și scriitori, 18 sârbi și 7 croați. Documentul acesta n-a avut un rol prea important în dezvoltarea standardului croat. Concluziile Acordului au fost contestate în anul 1967, când 18 instituții culturale croate au semnat „*Declarația despre situația și denumirea limbii literare croate*“, în care se cere egalitatea de drepturi nu a trei, ci a patru limbi din Iugoslavia: slovenă, croată, sârbă și macedoneană. Această declarație nu a fost acceptată de către politicieni.²⁴

Primăvara croată, perioadă care începe în anii '70. ai sec. XX., a marcat ultimii ani ai Croației sub dominația Iugoslaviei. În anul 1971, Matica Hrvatska publică o declarație de denunțare a „Acordului de la Novi Sad“, împreună cu Societatea filologică croată, Institutul JAZU și Societatea autorilor Croației. Cuvintele croate au intrat în limbă din nou, în loc de cuvintele sârbe.

Independența statului Croat a dat limbii croate libertatea în care poate să se dezvolte fără influențe politice și ideologice. Česić (2010) susține că, după o perioadă în care limba croată s-a retras între anii 1918 și 1945, când a fost întreruptă dezvoltarea ei, limbă croate se încheie din nou influențelor străine. Cea mai puternică influența asupra limbii croate de astăzi este cea a limbii engleze. Termeni englezi au intrat în toate domeniile limbii croate, înlocuind cuvintele obișnuite.²⁵

---

²³ Česić, I., 2010. Povijest hrvatskoga jezika.

²⁴ Česić, I., 2010. Povijest hrvatskoga jezika. <http://www.editorplus.hr/index.php/tema-mjeseca/123-povijest-hrvatskoga-jezika.html>, (01.05.2013)

²⁵ Česić, I., 2010. Povijest hrvatskoga jezika.

1.2. Dialectele croate

Împărțirea dialectelor croate în cel ștokavian, kajkavian și čakavian este o continuare a tradiției încă din vremea lui J.Kopitar. Dialectele croate sunt derivate din pronumele interogativ din protoslavă, care s-a realizat în limba croată în formele *što*, *ča* și *kaj*. Deși conțin trăsăturile comune din epoca formării, aceste dialecte sunt atât de diferite încât pot fi considerate ca sisteme de limbi independente.²⁶

Dialectul ștokavian este vorbit în cea mai mare parte a Croației, și în unele părți ale Bosniei și Herțegovinei. Graiurile ștokaviane se împart după dezvoltarea iatului din protoslavă: graiurile ikaviene, ijekaviene și ekaviene. Un alt criteriu pentru dezvoltarea graiurilor este accentuarea ștokaviana, împreună cu inovațiile flexionare. Dintre graiurile ștokaviane, 7 sunt însemnate după criteriile menționate: două graiuri ștokaviene vechi- *slavona*, *bosniaca de est*, și două sunt graiuri ștokaviene noi- *bosniaca-herțegoviana de vest* și *herțegoviana noua de est*. Cazul special este cel al graiului torlac, care este graiul tranzitiv. În afară de aceste 7 graiuri, există și altele care sunt situate în afară granițelor Croației.²⁷

Dialectul čakavian se vorbește astăzi pe teritoriul Istriei până la Lastovo, pe insulele croate și o mică parte a coastei Croației. În dialectologie, există un număr mare de criterii după care se împart graiurile čakaviane. Criteriile cele mai des folosite sunt cele morfologice, teritoriale, fonetice. Criteriul fonetic se bazează pe rostirea iatului și secvențelor consonantice *št/šč*.

După acest criteriu, graiurile čakaviane se împart în 4: graiurile ekaviene din Istria de nord-est, Kvarner, Senj și insulele Cres, Krk, Lošinj; graiurile ikaviene-ekaviene din Bakar până la Novi Vinodolski, din unele insule (Krk, Rab, Pag, Susak, Ugljan, Dugi Otok); graiurile ikaviene din Dalmația centrală și Dalmația de sud; graiurile jekaviene din insula Lastovo (din cauza politică și istorică- Lastovo a fost sub dominația republicii Dubrovnik).²⁸

Dialectul kajkavian se vorbește în partea din nord-vestul Croației, în principal la Zagreb și în împrejurimi. Există și două mari centre kajkaviene în afară granițelor Croației- în Gradišće din Austria, iar vorbitori ai graiurilor kajkaviene se pot afla în Banat (Voivodina), în România, și în Ungaria. Un centru mare al dialectului kajkavian există și lângă Bratislava, din

²⁶ Oczkova, B., 2010. *Hrvati i njihov jezik*. Zagreb, Školska knjiga, p.93

²⁷ Oczkova, B. *Hrvati i njihov jezik*. p.95

²⁸ Oczkova, B. *Hrvati i njihov jezik*. p. 99

sec. XVI., numit Horvatsky Grob. Există un număr mare de graiuri kajkaviene. Unii cercetători, după criteriul fonologic, au împărțit graiurile kajkaviene în 3 mare grupuri, sau după criteriul accentuării în 4 grupuri. Lončarić, cum notează Oczkova, a împărțit dialectul kajkavian în două mare grupuri: grupul care conține majoritatea graiurilor kajkaviene cu trăsăturile tipice pentru dialectul kajkavian; și grupul graiurilor de vest- *gorskokotarski*, *zapadnomeđimurski*, *donjosutlanski* și *plešivičko-goranski*. Primul grup este clasificat după trăsăturile vocale (ex.dezvoltarea lui *l* vocalic), și după accentuare, în cincisprezece graiuri.²⁹

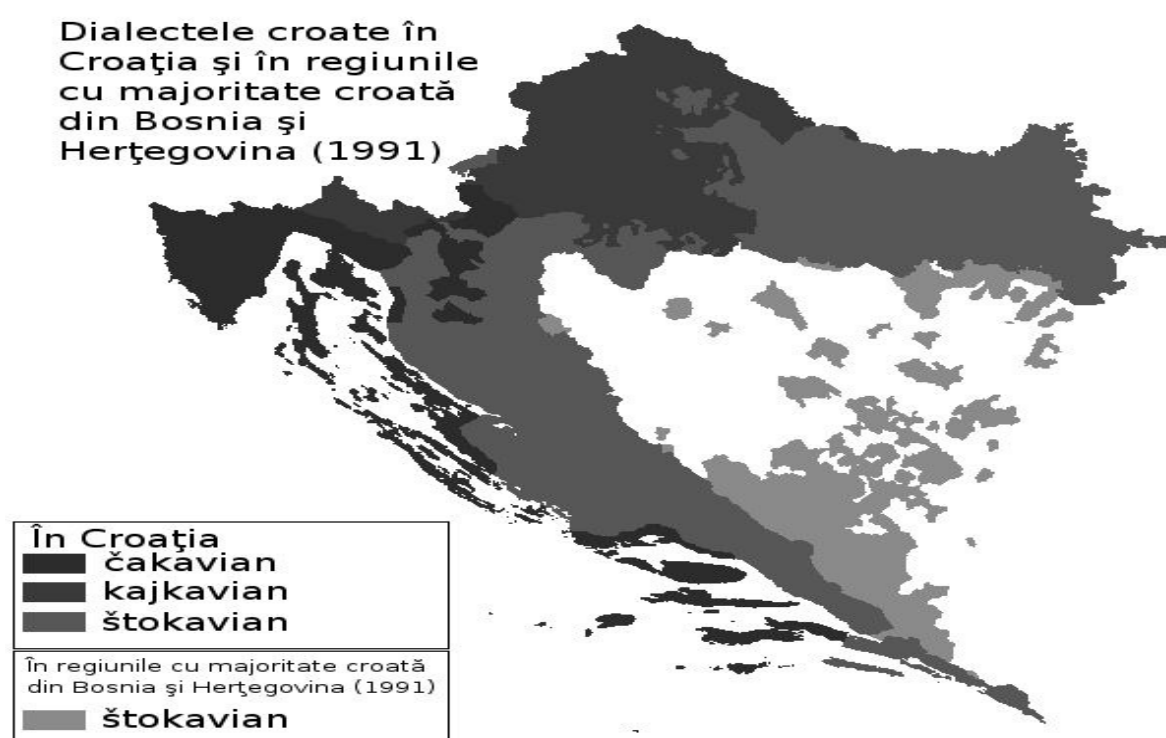

Fig..II. dialectele croate³⁰

²⁹ Oczkova, B. *Hrvati i njihov jezik*. p.105

³⁰http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fb/Croatian_dialects_in_Cro_and_BiH_1-ro.PNG
(20.08.2013)

2. Limba română

Cea mai cunoscută definiție a limbii române este cea genealogică a lui Alexandru Rosetti. El a susținut că:

*„Limba română este limba romană vorbită în mod neîntrerupt în partea orientală a Imperiului Român, cuprinzând provinciile dunărene romanizate (Dacia, Panonia de sud, Dardania, Moesia superioară și inferioară) din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii și până în zilele noastre“.*³¹

Această limbă a suferit transformări neîncetate prin evoluția ei cât și prin influențele limbilor cu care a venit în contact.

Limba română aparține grupului limbilor romanice sau neolatine, derivate din latina vulgară. Limbile romanice aparțin grupului italic a limbilor indo-europene. Există două grupuri mere ale limbilor romanice: grupul de vest (limbile spaniolă, portugheză, catalană, galiciană, franceză și alte), și grupul de est (limbile italiană și română). Dar, spre deosebire de alte limbi romanice, româna s-a dezvoltat într-un teritoriu izolat, ca unica limbă romanică pe teritoriul ei de astăzi.

Limba română este limba oficială în România și Moldova, unde se numește moldovenească. Se mai vorbește în Voivodina, Serbia, Ucraina, Ungaria, Bulgaria, în Israel și în alte țări populate de români. Se presupune că limba română este vorbită în lume de peste 28 de milioane de persoane, dintre care aproape 24 de milioane o au ca limbă maternă.

2.1. Istoria limbii române

Limba română s-a dezvoltat pe un teritoriu romanizat care cuprindea provincia Dacia nord-dunăreană (Oltenia, Banatul, Ardealul) și teritoriul Munteniei și sudul Moldovei, precum și

---

³¹ Rosetti, A., 1968. Istoria limbii române. București, Editura pentru literatură, p.75

zona sud-dunăreană învecinată de-a lungul fluviului Dobrogea și provinciile Panonia, Dardania, Moesia Superioară și Inferioară³².

Teritoriul de formare a limbii române este controversat; există mai multe teorii, dintre care una singură fondată din punct de vedere științific este teoria care recunoaște că limba română s-a format atât la nordul cât și la sudul Dunării.

Există diferite păreri ale cercetătorilor despre originile limbii române, din cauza izolării ei de alte limbi romanice, și din cauza elementelor din structură ei (lexic, fonetică, morfologia etc.) care nu se pot explica prin limbă latină. Istoria limbii române, la fel ca și istoria poporului român, din cauza politică a devenit controversă. Istoricii sunt adepții teoriei romanizării, pe când politicienii au creat diferite teorii despre originea românilor.

După definiția genealogică, limba română este limba latină vorbită neîntrerupt în partea orientală a Imperiului Român. Se presupune că chiar din cauza izolării geografice, limba latină, în formă ei vulgară și mai târziu în forma limbii române comune și a românei de astăzi, a putut supraviețui, în timp ce a dispărut din anumite părți ale Europei centrale în cursul secolelor. Limba română s-a dezvoltat din limbă latină populară. Se face o distincție între limba populară latină orientală, din care s-a dezvoltat româna, și latina occidentală, care a influențat limbile slave (croată, sârbă, slovenă).³³

2.1.1. Romanizarea

Romanizarea este un proces istoric complex, care constă în adoptarea de către poporul care s-a aflat pe teritoriului cucerit de romani a limbii, a felului de viață, a religiei și a culturii cuceritorului. Cu alte cuvinte, romanizarea presupune contacte între populația autohtonă (geții, tracii, dacii) și cuceritorii romani.

---

³² Rosetti, A., 1968. Istoria limbii române. București, Editura pentru literatură, p.215

³³ Sala, M., 2006. *De la latină la română*. București, Univers enciclopedic, p.14

Acceptând definiția genealogică a limbii române, după care limba română este latina vorbită neîntrerupt până astăzi, este important procesul de romanizare a Daciei și extinderea limbii latine în această provincie.

Provincia Dacia a fost cucerită în anul 106 de împăratul Traian. Imperiul a constituit atunci un stat unitar, foarte centralizat, iar limba latină ca limbă a Imperiului s-a instalat în provincia menționată în același timp cu armata și administrația. În prima fază a cuceririi, populația autohtonă a adoptat limba latină ca o limbă secundară. La început, limba romană a fost folosită ca limbă a administrației, a armatei și a comercianților latinofoni. Cu timpul, latina a devenit limba culturii, și spre deosebire de limba populațiilor autohtone, a avut și alfabetul (limbă populației autohtone fiind orală).³⁴

Populația autohtonă a Daciei, sub regele Decebal, trăia pe teritoriul de lângă Dunărea de Jos, Marea Neagră și Munții Balcani, încă din sec. VI. î.Cr. Limba lor, o limbă tot indoeuropeană ca și limba latină, cunoscută sub numele de limbă dacă, aparține ramurii traco-dacă a limbii indoeuropene. Această limbă a influențat limba latină în provincia Dacia, formând substratul traco-dac. Însă, din cauza lipsei izvoarelor istorice pentru limbă dacă, nu se știe exact numărul elementelor care au pătruns în limbă latină vorbită în Dacia.³⁵

Nu avem mărturii scrise despre ceea ce s-a petrecut în Dacia în timpul părăsirii ei de către Romani. Datele istorice despre latinitatea din Dacia sunt sărace, la fel cât și cele lingvistice. Nu există texte latinești în care încep să apară forme romanice; asemenea texte nu apar nici în sudul Dunării.³⁶ Se știe că Dacia a fost o provincie romană doar 165 de ani, dar romanizarea în această provincie a fost puternică. Se știe că Traian a desființat un stat dar nu a nimicit un popor. Dacia a fost părăsită în anul 276. de împăratul Aurelian, mutând armata și administrația la sudul Dunării. Cercetările arheologice din ultimele decenii au scos la iveală faptul că, până la invazia hunilor, viața a continuat în orașele și în satele din Dacia. Această populație a continuat stilul de viață al romanilor, cu aceleași obiceiuri ca cele latine. (ex. obiceiurile de înmormântare).³⁷

---

³⁴ Sala, M., 2006. *De la latină la română*. p.15

³⁵ Sala, M., 2006. *De la latină la română*. București, Univers enciclopedic, p.15

³⁶ Sala, M., 2006. *De la latina la română*, p.21.

³⁷ Sala, M., 2006. *De la latină la română*, p.21.

La începutul secolului al VI, sunt recucerite cetățile de pe malul stâng al Dunării și stăpânirea romană ajunge din nou în Banat și Oltenia.

Sală exprimă:

„De reținut paradoxul aparent dintre evacuarea Daciei de către armată și administrație, cu consecință evidentă- lăsarea provinciei respective pradă barbarilor, și menținerea romanității în stânga Dunării, în timp ce în sudul Dunării, unde viața romană a continuat, după năvălirea slavilor populația romanica este slavizată. S.Pușcariu consideră că evacuarea Daciei a favorizat menținerea acestei romanități: dacă Roma ar fi opus o rezistență armată, năvălitorii ar fi distrus populația romana.”³⁸

După dovezile arheologice, romanizarea s-a continuat însă și după părăsirea Daciei, iar limba latină a devenit factorul decisiv care se opunea limbi barbarilor, iar după sec.III., ca limba creștinismului s-a opus limbii păgânilor. Creștinismul din Dacia este o altă probă a existenței unei populații unificate prin limba latină.

Romanizarea deci, a avut doi factori relevanți în teritoriul Daciei: administrația și armata. Sunt cunoscute și trei etape mari ale romanizării:

1. Preromana (preromanizare) sec.I. î.Cr.- sec.I. d.Cr.- etapa romanizării populare, perioadă când Dacia a fost transformată într-o provincie romană, rezultatul contactelor firești și nu sistematice
2. Romanizarea oficială - perioada stăpânirii efective a teritoriului Daciei între anii 106 și 271 (până la retragerea aureliana)
3. Postromanizarea (generalizarea)- perioadă desfășurată în timp de mai multe secole; perioadă care a dus la romanizarea dacilor liberi și uniformizarea civilizației de factură romanica. Însă după părăsirea Daciei, contactele cu lumea romană s-au menținut. La nordul Dunării populația romanizată a păstrat limba și obiceiurile romane, iar procesul de romanizare s-a răsfrânt și asupra dacilor liberi. Romanitatea poporului care a trăit în teritoriul nord-dunărean este atestată prin dovezi arheologice, prin toponimie și hidronimie.³⁹

---

³⁸ Sala, M., 2006. *De la latină la română*, p.23

³⁹ http://www.studentie.ro/referate/istorie/referat-romanizarea_i46_c982_83439.html (20.08.2013).

2.1.2. Continuitate

Între mai multe teorii despre originile limbii și a poporului român, trebuie menționată și teoria continuității, acceptată de istoricii români. Această teorie exprimă ideea că limba română ar continua limba latină. După cucerirea Daciei, majoritatea populației autohtone a fost romanizată, dar a existat și o populație pe teritoriul necucerit, o populație de Daci liberi. Acest fapt a oferit spațiu pentru diverse opinii, în favoarea sau împotriva continuității.

Continuitatea locală a limbii și a poporului român este contestată de unii cercetători, pentru părți mari ale teritoriului actual pe care se vorbește româna, susținându-se că răspândirea teritorială actuală ar fi de dată târzie și că s-ar datora unor masive deplasări de populație. Cel mai mult a fost contestată continuitatea la nordul Dunării. După adversarii continuității, limba română s-ar fi format exclusiv în sudul Dunării, de unde populația a migrat, în valuri succesive, prin sec. V-VII, sau în sec. XII-XIII.

Există argumente istorice și lingvistice despre continuitatea romanizării în nordul Dunării; istoricul Iordanes precizează că Dacia a fost părăsită numai de armata și de administrația romană, iar legăturile economice și religioase s-au continuat între nordul și sudul Dunării, în sec. IV-VI.⁴⁰ Descoperirile arheologice au relevat tezaure monetare romane de după sec. III.⁴¹ ⁴²Argumentele lingvistice constau în păstrarea unor hidronime din epocă preromana⁴³ și în conservarea unor cuvinte de substrat și a unor cuvinte latinești păstrate în dialectul dacoroman. În Ardeal a existat o zonă de romanizare mai puternică decât în alte zone.⁴⁴

Continuitatea în sudul Dunării este contestată de unii cercetători deși pentru aromâni există mai multe informații istorice din jurul anului 1000. În dialectul aromân sunt prezente unele toponime conservate din epocă romană, unii termeni latinești care denumesc plante de tip mediteranean.

Teoria continuității nu exclude posibilitatea unor migrații minore, dinspre zone mai populate și mai intens romanizate. Migrațiile de o parte și de altă parte a Carpaților și a Dunării

---

⁴⁰ Sala, M. 2001. Enciclopedia limbii române. București, Univers enciclopedic. p.138

⁴¹ Sala, M., 2006. *De la latină la română*. București, Univers enciclopedic, p.25

⁴² Obiecte ca de ex. ceramică română, necropole de tip român, inscripții latinești

⁴³ Argeș, Buzău, Olt, Siret etc.

⁴⁴ S-a încercat de a se susține neautohtonia românilor în provincia Ardeal, anterioritatea maghiarilor față de ei.

reprezintă un fapt cunoscut în cazul dialectului dacoroman. Anumite deplasări de populație au reprezentat o realitate medievală, legată de transhumanță cât și de evitarea obligațiilor feudale.⁴⁵

Confirmările continuității etnolingvistice a românilor se pot găsi în izvoare istorice medievale, care îi menționează pe românii din sudul sau nordul Dunării. Conștiința continuității este tradițională la români. În epoca modernă, reprezentanții Școlii Ardelene au prezentat ideea continuității ca o idee de bază a mișcării lor.

2.1.3. Teorii imigraționiste

Teoriile imigraționiste se opun teoriei continuității, susținând că limba română s-ar fi format în alte regiuni decât cele de răspândire actuală, care ar fi fost populate ulterior prin imigrații. Majoritatea istoricilor ruși, maghiari și germani au adoptat această teorie. Teoriile imigraționiste apar în secolul al XVIII-lea, și sunt legate de începuturile mișcării de emancipare națională a românilor. După numele geografului german, R. Roesler, care a fost cel mai cunoscut promotor al acestei teorii, teoriile imigraționiste se mai numesc roesleriene.

Teoriile imigraționiste plasează teritoriul de formare limbii române exclusiv pe un mal al Dunării. Toate teoriile imigraționiste admit fără spirit critic informațiile istorice după care Dacia ar fi fost evacuată exhaustiv prin strămutarea întregii populații în sudul Dunării (anii 271 până 275) și acceptă, tot fără spirit critic, teoriile care vorbesc de exterminarea anterioară a dacilor în timpul cuceririi Daciei.⁴⁶

Teoriile imigraționiste se contrazic cu privire la data, modalitatea și motivele imigrației, la locul ei de pornire și de sosire, la originea românilor. Datele propuse pentru imigrația din sudul în nordul Dunării variază între sfârșitul sec. V. și sec. XIII., cu modalități diferite. Motivele invocate oscilează între așezarea slavilor în Peninsula Balcanică, luptele

---

⁴⁵ Sala, M. Enciclopedia limbii române. p.137

⁴⁶ Sala, M. 2001. Enciclopedia limbii române. București, Univers enciclopedic. p.259

antibizantine de independența ale vlaho-bulgarilor și altele. Unele teorii imigraționiste neagă continuitatea elementului romanic în nord, iar celelalte în sud, rezultând în concluzia că românii nu au existat nicăieri în perioadă de după părăsirea Daciei, și nu ar fi avut nici de unde să emigreze.

2.2. Apariția limbii române

Apariția limbii române este legată de romanizarea și părăsirea Daciei, de migrația popoarelor din părțile menționate și de alți factori istorici.

Limba romană și-a pierdut unitatea după sec. IV., fărâmițându-se în varietăți ce aveau să devină limbile romanice de astăzi⁴⁷. Chiar și latina dunăreană a evoluat în izolare, până în secolele VII- VIII, când apar limbile romanice. Elementele vechi slave au început să pătrundă în limbă după sec. VIII, și nu au suferit transformările produse în elementele latine moștenite în română, așa că este evident că limba română s-a constituit înaintea contactului cu limba slavă veche.

Izolarea limbii latine dunărene a fost dublată și de înlocuirea latinei ca limbă oficială din Imperiul Roman de Răsărit prin greacă, în timpul Împăratului Heraclius, în sec. VII. De aceea, unii lingviști consideră că limba română s-a format deja în sec. VI., înaintea celorlalte limbi romanice. Una dintre dovezile existenței limbii române pentru acești lingviști ar fi celebrul *text torna, torna fratre*, care ar fi primul text romanic.

În sec. XIV., odată cu apariția primelor state românești, are loc și organizarea bisericii din aceste teritorii. Consecințele pe plan lingvistic au fost evidente: limbă documentelor și a textelor religioase a devenit slavonă, s-a scris slavonește, iar vocabularul românesc a fost plin de termeni slavi. Celelalte limbi romanice au folosit latină în scris, iar în vocabular au avut termeni din latină. Din 1396, a început și perioada influenței turcești asupra poporului și a limbii române.⁴⁸

---

⁴⁷ Sala, M., 2006. *De la latină la română*. București, Univers enciclopedic, p.34

⁴⁸ Sala, M., 2006. *De la latină la română*. București, Univers enciclopedic, p.35

A două jumătate a mileniului este marcată de victoria limbii române, care s-a introdus în scrieri particulare și în biserică. De această dată, româna își extinde domeniile de folosire, ajungând să poată exprima idei din orice domeniu. Din sec. XIX. este introdus și alfabetul latin, iar cu aceea începe, cum spune Pușcariu, perioadă reromanizării limbii române.

2.2.1. Primele atestări ale limbii române

Primele atestări ale limbii române apar în formă de cuvinte izolate în textele slavice sau latine. Cea mai veche atestare sigură a unui cuvânt românesc este *agust*, într-o inscripție chirilică din Mircea-Vodă, din anul 943. În perioada dintre anii 943 și 1520. Gh. Mihaila reține 628 de cuvinte atestate.⁴⁹

Cea dintâi atestare sigură a unui cuvânt românesc aparține lui Konstantin Kostenetki , din anul 1418 (cuvântul *bea*).⁵⁰

Primele texte românești apar în sec. XVI. Cel mai vechi text continuu și necontestat este *Scrisoarea lui Neacșu*, care datează din anul 1521. Scrisoarea marchează începutul scrisului în limba română, și este scrisă în dialectul dacoromân. Originalul a fost scris cu cerneală, pe hârtie, în alfabetul chirilic semicursiv. Este scrisoarea unui negustor, Neacșu din orașul Câmpulung, către primarul orașului Brașov, căruia îi comunică informații confidențiale despre pregătirile turcilor în vederea unei campanii militare în Transilvania. Scrisoarea are formule de introducere și de încheiere în limbă slavonă, ca și un conector adverbial de tranziție slavon, iar limbă română a textului este clară și firească.⁵¹

---

⁴⁹ Sala, M. 2001. Enciclopedia limbii române. București, Univers enciclopedic. p.69

⁵⁰ Sala, M. Enciclopedia limbii române. București, p.70

⁵¹ Sala, M. 2001. Enciclopedia limbii române. București, Univers enciclopedic. p.512

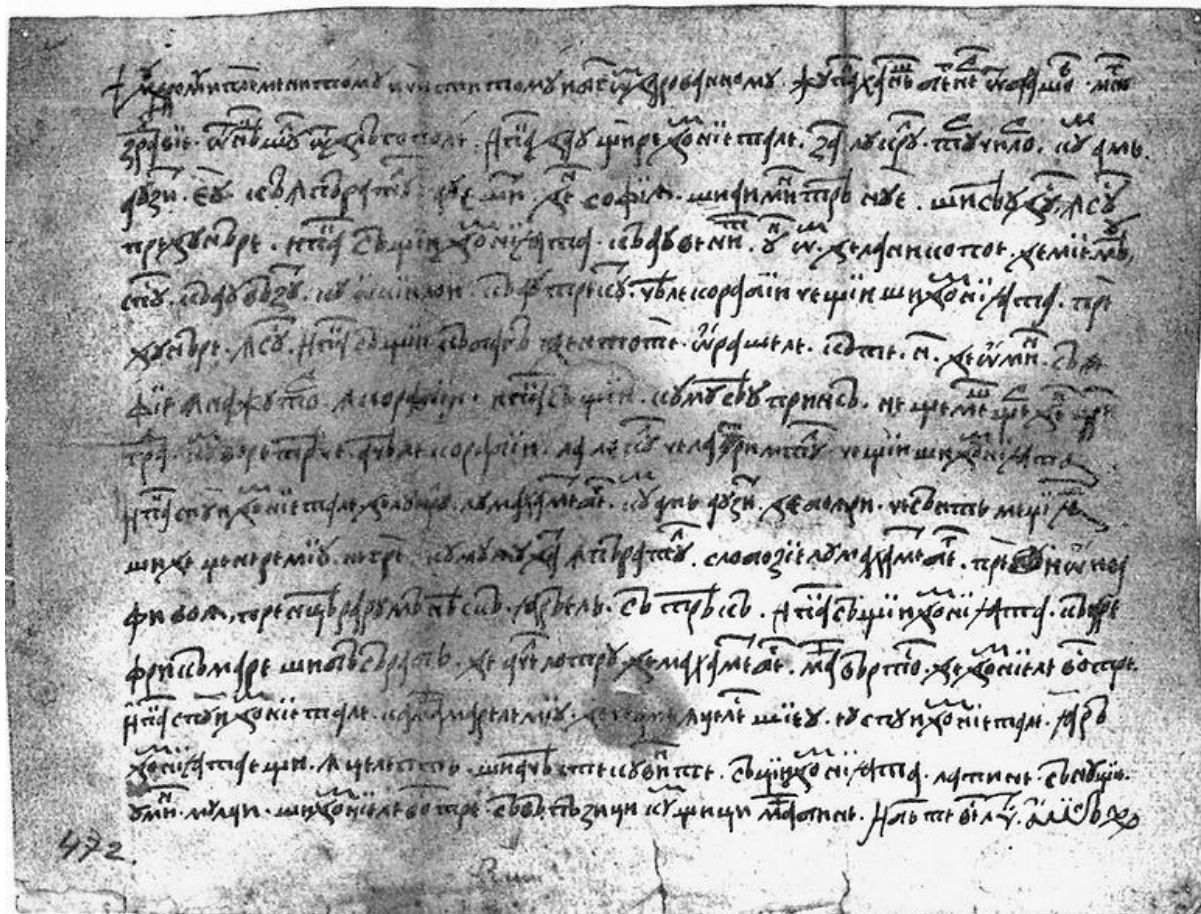

Fig.III. Scrisoarea lui Neacșu

Primele texte literare românești datează din sec.XVI. Primele opere literare s-au pierdut, dar nu încapă îndoială că ele au existat.⁵² Primul text literar care s-a păstrat este Cântecul religios din Țara Românească, sec. XVI.

Epoca veche are două perioade⁵³:

- a) 1532-1640 - perioada formării și consolidării principalelor variante teritoriale ale limbii române literare
- b) 1640- 1780 - prima unificarea a românei literare

Epoca modernă are trei perioade:

- a) 1780-1836 - perioada diversificării lingvistice, care rezultă în pierderea unității câștigate în a două jumătate a veacului precedent
- b) 1836- 1881- perioada construirii principalelor norme ale limbii literare unice de astăzi

⁵² în anul 1532, *Evanghelia și Apostolul sfântului Pavel*; în anul 1544, *Catehism luteran din Sibiu*.

⁵³ Sala, M. 2001. *Enciclopedia limbii române*. București, Univers enciclopedic. p.429

c) 1881-1960 - definitivarea normelor limbii române literare

Diaconescu a împărțit istoria limbii literare moderne în trei perioade importante, identice cu perioadele de dezvoltare ale literaturii moderne din sec. XIX. Prima perioadă este perioada pașoptistă (1830- 1860), a doua este perioada de după Unire (1860-1875), și perioada marilor clasici (1875-1900).⁵⁴

Toate încercările de periodizare a limbii române literare sunt lipsite de o omogenitate a criteriilor.

Vorbind despre baza dialectală a limbii române literare, situația este mai puțin clară decât în cazul limbilor europene, ca de exemplu franceza sau germana. Dificultățile sunt cauzate de mai mulți factori; cel mai important este faptul că între graiurile dacoromane diferențele sunt extrem de mici, comparativ cu situația din alte limbi. Limba română literară se bazează pe variantele socio-culturale și pe unele variante regionale.⁵⁵

După Coteanu, diferențele dintre limba literară din diversele provincii românești ar fi fost neînsemnate în decursul timpului. Ghetie scrie despre variante regionale ale limbii literare.⁵⁶

Unii cercetători sunt de părere că la bază limbii române literare stă graiul muntean, alții sunt de părere că la bază stă graiul maramureșean. Există și o teorie după care limba română literară are o dublă bază dialectală, și este rezultatul compromisului dintre toate graiurile dacoromane. Cea mai veche teorie este cea privitoare la bază munteneasca a limbii literare., formulată pentru prima dată de Hașdeu. El nu exclude contribuția celorlalte subdialecte dacoromane. După Densușianu, este importantă limba cronicarilor munteni din jurul anului 1700, plină de particularități arhaice. Densușianu susține că limba literară s-a născut pe baza dialectului muntenesc în sec. XVI. Ivanescu consideră că în limba veche există patru dialecte literare- muntean, moldovean, bănățean și ardelean.

Există un număr foarte mare de teorii privind problema bazei dialectale a limbii române literare. În majoritatea cazurilor, după Ghetie, teoriile formulate nu se întemeiază pe

---

⁵⁴ Sala, M. *Enciclopedia limbii române*, p.429

⁵⁵ Sala, M. *Enciclopedia limbii române*, p.325

⁵⁶ Sala, M. *Enciclopedia limbii române*, p.325

concluziile unei cercetări prealabile, absolut necesare. Teoriile sunt îmbrățișate sau respinse fără un examen riguros și metodic, singurul în măsură să probeze care opinie este fondată și care nu. Ghetie invocă 18 particularități fonetice și morfologice pentru a susține că în sec. XVI. româna literară a avut patru variante literare regionale: munteneană-sud-est-ardeleană, nord-moldoveană, bănațeană-hunedoreană și nord-ardeleană. Prima unificare a avut loc în sec. XVIII. în condițiile naționalizării serviciului divin în țările române.⁵⁷

2.3. *Dialectele limbii române*

Limba română are patru dialecte: nord-dunărean, numit dacoromân, și trei dialecte sud-dunărene, numite aromân, meglenoromân și istroromân. „Fiecare dialect românesc are, la rândul lui, o configurație dialectală internă, în care se disting varietăți teritoriale de grade mai mici: graiuri, uneori grupate în subdialecte⁵⁸.

Se presupune că originea dialectelor românești este legată de perioada protoromânei, și mai ales de separarea varietăților care au existat în protoromână, în perioada așezării slavilor în Peninsula Balcanică, separare care a avut loc între sec.X. și XIII. Primul s-a separat dialectul aromân, apoi meglenoromân și la urmă cel istroromân. Unele dialecte au suferit influențe comune dar în grade diferite, după separare. Numai dialectele dacoromân și aromân au dezvoltat și câte o variantă cultă, și în istoria lor se poate distinge o perioadă preliterară și una literară.⁵⁹

Dialectul dacoromân este singurul dialect nord-dunărean, cu cel mai mare număr de vorbitori, și este cel mai evoluat dintre dialectele române. Astăzi, dacoromână este la baza limbii literare și a limbii oficiale. Istoria dacoromânei începe în sec.X-XV., în perioada numită dacoromână comună. Limba din această perioadă este în bună parte reconstruită. Cel mai vechi text scris în dacoromână este Scrisoarea lui Neacșu. În perioada literară, dacoromâna devine limbă de cultură, de cult și de administrație. Subdialectele dacoromâne se disting între ele prin particularități fonetice, gramaticale și lexicale. După Petrovici și Coteanu, dacoromâna are

---

⁵⁷ Sala,M.,2001. Enciclopedia limbii române. București, Univers enciclopedic. p.325

⁵⁸ Sala,M. Enciclopedia limbii române, p.175

⁵⁹ Sala,M. Enciclopedia limbii române, p.175

patru subdialecte: moldovean, muntean, bănăţean şi crişean. După Pop şi Todoran, la aceste patru se mai adaugă şi subdialectul maramureşean. Există şi alte împărţiri, deosebindu-se între 2 şi 20 de subdialecte, iar la acestea unii cercetători adaugă şi graiuri de tranziţie. Repartiţia în cinci subdialecte are cei mai mulţi adepţi.⁶⁰

Dialectul aromân este singurul dialect sub-dunărean care a dezvoltat o literatură cultă, şi al doilea dialect românesc după numărul de vorbitori. Statutul de dialect românesc se referă numai la statutul actual, invocând evoluţia separată din ultimul mileniu, deşi este considerat un dialect istoric al protoromânei. Unitare în esenţă, graiurile aromâne sunt reciproc inteligibile. Graiurile sunt împărţite în două subdialecte, un grup de nord vest, de tip fărşerot, şi un grup de sud-est sau de tip nefărşerot. Dialectul aromân s-a desprins de restul limbii protoromâne, cel mai târziu în sec. X.⁶¹

Dialectul meglenoromân are o poziţie intermediară între dialectele aromân şi dacoromân. Unii cercetători susţin asemănarea mai mare între meglenoromână şi dacoromână, la fel şi cu istroromâna. Se presupune că meglenoromâna s-a dezvoltat în partea sud-dunăreană. Unii lingvişti consideră că meglenoromână este o limbă autohtonă din ramura de est a limbilor romanice. Se presupune că s-a desprins de restul limbii protoromâne prin sec. XII-XIII., când strămoşii meglenoromânilor s-au stabilit în regiunea Meglen, venind dinspre nord. Istoria meglenoromânei este cel mai puţin cunoscută, neavând atestări din faze vechi.

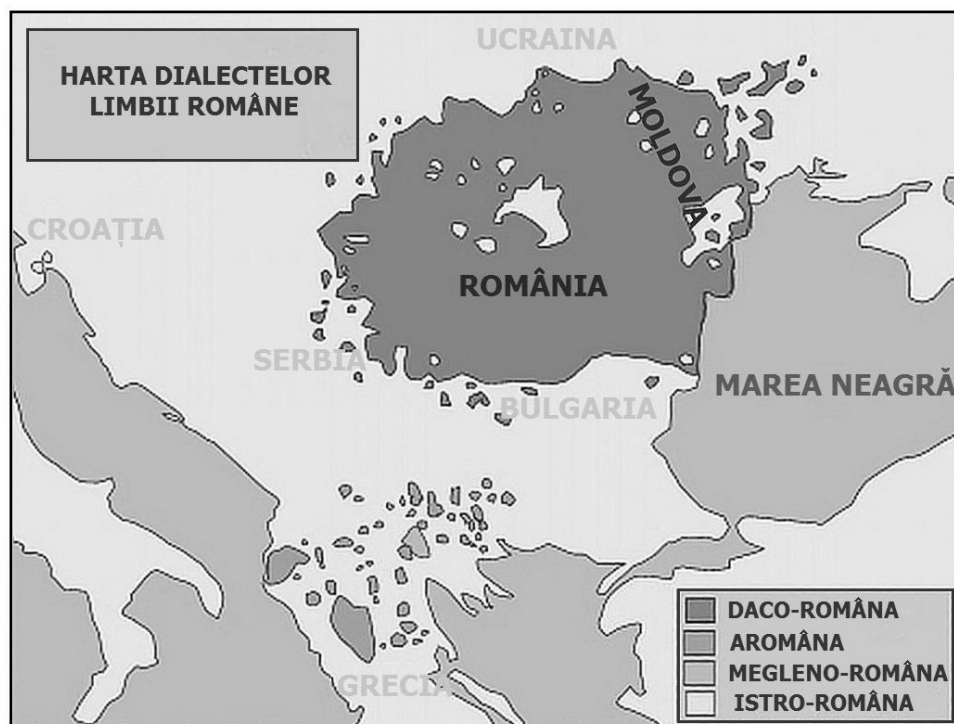
Dialectul istroromân este un dialect al limbii române cu cel mai mic număr de vorbitori. Se vorbeşte la nord-vestul Croaţiei, în câteva sate din Istria şi în provincia Ćićarija la sud-vest şi la nord de muntele Učka. Se menţine cel mai bine în satul Žejan. Unii cercetători îl consideră o limbă autonomă, mixtă în urma puternicei influenţe croate, iar alţii îl consideră un grup de graiuri dacoromâne. Vorbitori istroromânei sunt bilingvi, iar influenţa limbii croate asupra dialectului istroromân este foarte puternică. Există o arie nordică, reprezentată de graiul din Žejan, şi una sudică-neomogenă, din teritoriul de pe lângă râul Raša. Dialectul istroromân s-a desprins de protoromână între sec. X. şi XIII. iar teritoriul de formare este controversat- se ştie că vorbitorii s-au stabilit în Istria abia la începutul sec. XVI. prin emigrare din nord-vestul

---

⁶⁰ Sala, M., 2001. Enciclopedia limbii române. Bucureşti, Univers enciclopedic. p.154

⁶¹ Sala, M. Enciclopedia limbii române, p.56

Peninsulei Balcanice. Primele înregistrări de cuvinte și construcții istroromâne se găsesc într-o lucrare istorică despre Triest din 1698.⁶²

Ilus. IV. Dialectele limbii române⁶³

3. Lingvistica balcanică

Teoriile diferite despre uniunea limbilor europene, mai ales cele balcanice, de la începuturi au fost controversate în domeniul lingvisticii. Terminologia variabilă, care este legată de începuturile cercetărilor în problema uniunii lingvistice, este evidentă chiar în operele lui Sanfeld.⁶⁴ Iar problema lingvisticii balcanice se poate afla chiar în operele cercetătorilor din sec. XIX.⁶⁵

⁶² Sala, M., 2001. *Enciclopedia limbii române*. București, Univers enciclopedic. p.294

⁶³ <http://www.catalincornea.ro/wp-content/uploads/2013/02/harta-dialectelor-limbii-romane.jpg>
http://ro.wikipedia.org/wiki/Scrisoarea_lui_Neac%C8%99u (20.08.2013)

⁶⁴ Sanfeld este considerat fondatorul balcanisticii; în 1926 vorbește despre filologia balcanică, iar 4 ani mai târziu, despre lingvistică balcanică. Dualism terminologic filologia/lingvistică, este preluat și de alți cercetători, care au continuat să studieze problema balcanisticii.

⁶⁵ Golubović, B., 2009. *Balkanska frazeologija- problemi određivanja arealnih granica*. Sud Slavistik Online, nr.1., 45-4. <http://www.suedslavistik-online.de/01/golubovic.pdf> (01.15.2013), p.47

Primul lingvist care a observat similarități între limbile balcanice a fost Kopitar în 1820, deși teoria lingvistică a fost dezvoltată abia în anii 1930 prin operele lui Waigand și Sandfeld. Însă, existența asemănărilor între limbile balcanice a fost relevată mai întâi de B. Kopitar, începând cu anii 20. ai secolului XIX. Mai apoi, problema balcanisticii a fost prezentă în operele lui Sleicher, Miklosich, Schuchardt și Weigant.⁶⁶

„Încă din 1820, B. Kopitar a atras atenția lumii savante asupra asemănărilor dintre limbile balcanice; de atunci, s-a putut constitui o „lingvistica balcanică, consacrată cercetării elementelor pe care aceste limbi le au în comun”⁶⁷

Conceptul de uniunea lingvistică balcanică a fost creat de Trubetzkoy și Jakobson în 1928., ca ilustrare a conceptului general de uniune lingvistică (Sprachbund). În România, Rosetti și Graur au dat contribuții în domeniul lingvisticii balcanice.

3.1. Limbile balcanice

Prin termenul uniunea lingvistică balcanică se înțelege uniunea limbilor: română, bulgară, albaneză, neogreacă, într-o măsură mai mică și limbile sârbă și croată. Aceste limbi au în comun o serie de trăsături provocate de un același substrat sau datorite influenței unei limbi asupra alteia.⁶⁸ Rajhenkron adaugă la uniune și limbile slovenă, maghiară și turcă; maghiara și turca au fost adăugate și de alți cercetători, iar Birnbaum adaugă și limbă macedoneană „și dialectele sârbe și croate.”⁶⁹

După Joseph (1999.)⁷⁰, ambele dialecte albaneze (ghega și toska) aparțin uniunii lingvistice balcanice, împreună cu limbile bulgară, macedoneană, sârbocroată (sau limbile sârbă și croată, împreună cu idiomul bosniac, graiul torlac fiind cel mai însemnat), turcă (relevantă în deosebi în domeniul lexicului), și limbă romilor.

---

⁶⁶ Golubović, B., 2009. *Balkanska frazeologija- problemi određivanja arealnih granica*. Sud Slavistik Online, nr.1., 45-4. <http://www.suedslavistik-online.de/01/golubovic.pdf> (01.15.2013), p.54

⁶⁷ Rosetti, A., 1968. *Istoria limbii române*. București, Editura pentru literatură, p.203

⁶⁸ Sandfeld a clasificat aceste 6 limbi ca limbile balcanice (de fapt 5 limbi, fiind că în vremea lui Sandfeld limbile sârbă și croată au fost considerate ca aceeași limbă, sârbocroată)

⁶⁹ Golubović, B., 2009. *Balkanska frazeologija- problemi određivanja arealnih granica*. Sud Slavistik Online, nr.1., 45-4. <http://www.suedslavistik-online.de/01/golubovic.pdf>, p.54

⁷⁰ <http://www.ling.ohio-state.edu/~bjoseph/publications/1999roma.pdf> (20.08.2013.)

Privitor la limba română, dialectul aromân este cel mai însemnat în domeniul lingvisticii balcanice, și în măsură mai mică dialectul meglenoromân. Dialectul istroromân rămâne în afară de uniunea lingvistică balcanică, sau în afară de sprachbunden.⁷¹

Limba croată, sau sârbo-croată, intră în domeniul uniunii lingvistice balcanice într-o măsură mai mică. Diferențele dialectale în domeniul acestei limbi se produc la sfârșitul epocii medievale. Limba respectivă este împărțită în trei dialecte după forma fonetică a pronumelui „ce“, cel mai important dialect fiind cel ștokavian, care formează baza limbii literare sârbe și croate. În 1690., se produce o mare mișcare a populațiilor de limbă sârba și croată înspre Ungaria⁷²

Limba albaneză, după caracteristici balcanice cea mai apropiată limbii române, este una dintre limbile cele mai vechi din Peninsula Balcanică. Strămoșii albanezilor nu au ocupat teritoriul de astăzi în antichitate. Ei sunt menționați pentru prima oară în 1079, între Ohrid și Tesalonic, și tot atunci, în Epir. După Barić, cum notează Rosetti⁷³, albanezii sunt traci, care au trăit în simbioză cu ilirii în Dardania și Pannonia, de unde au coborât mai târziu în Albania actuală. Se presupune că albanezii au trăit în antichitate în Serbia meridională, la sud de Skopje. Cucerirea slavă i-a împins înspre sud și spre litoralul maritim. Cu timpul, s-au așezat în mare număr în Grecia, iar alții au emigrat în Italia și în Sicilia, unde sunt semnați încă din sec. XV.

Părerile diferite despre limbile care aparțin grupului lingvisticii balcanice se datorează unor factori numeroși, plecând de la factori politici, lingvistici până la cei istorici. Si astăzi se mai discută problema teritoriului Balcani, granițele lui rămânând vagi până în zilele noastre .

---

⁷¹ Joseph, B. *Romanian and the Balkans: Some Comparative Perspectives*. The Ohio State University. <http://www.ling.ohio-state.edu/~bjoseph/publications/1999roma.pdf> (20.08.2013)

⁷² Rosetti, A., 1968. *Istoria limbii române*. București, Editura pentru literatură, p.210

⁷³ Rosetti, A., 1968. *Istoria limbii române*. P.212

3.2. Trăsăturile balcanice în diferite limbi

Prin termenul de balcanisme, se înțeleg fenomenele care apar în diferite limbi ale uniunii balcanice. Aceste fenomene apar în domeniul foneticii și fonologiei, morfologiei, al lexicului și în alte domenii.⁷⁴

Trăsăturile comune limbilor balcanice se datoresc factorilor următori:

1. existența unui substrat comun (acest substrat trebuie fie comun în cel puțin două limbi balcanice)
2. conviețuirea, în cursul evului mediu, prin care s-a dezvoltat o civilizație comună, răspândită în întreaga Peninsulă Balcanică.⁷⁵

Există multe caracteristici comune limbilor balcanice, în toate structurile lingvistice, unele fiind cele mai discutate între lingviști. Joseph (1997) folosește o listă a acestor caracteristici, în primul rând:

- a) Balkan Sprachbund caracteristici fonologice - absența de caracteristici, ca de exemplu nazalizarea și durata, în articularea vocalelor; prezența vocalei centrale
- b) caracteristici morfologice- articol hotărât enclitic, viitorul invariant, derivat din verbul *a vrea*, confuzia genitivului cu dativul, comparația analitică
- c) Trăsăturile sintactice- cea mai evidentă legătură din punct de vedere sintactic se poate găsi în cazul limbii române, care în domeniul sintaxei propoziționale prezintă aceleași fenomene ca și limba albaneză.⁷⁶

Principalele trăsături de structură ale uniunii lingvistice balcanice, după Enciclopedia limbii române⁷⁷ sunt considerate postpunerea articolului hotărât (albaneză și română, bulgară, macedoneană), confuzia cazurilor genitiv și dativ (albaneză, bulgară, macedoneană, neogreacă, română), formarea numeralelor cardinale de la 11 la 19 după modelul „unitatea+ prepoziția „*peste+ zece*“ (albaneză, bulgară, macedoneană, română, sarbă și croată), formarea

⁷⁴ Golubović, B., 2009. *Balkanska frazeologija- problemi određivanja arealnih granica*. Sud Slavistik Online, nr.1., 45-4. <http://www.suedslavistik-online.de/01/golubovic.pdf> (01.15.2013, p.55)

⁷⁵ Rosetti, A., 1968. *Istoria limbii române*. București, Editura pentru literatură, p.279

⁷⁶ Joseph, B. *Romanian and the Balkans: Some Comparative Perspectives*. The Ohio State University. <http://www.ling.ohio-state.edu/~bjoseph/publications/1999roma.pdf> (20.08.2013)

⁷⁷ Sala, M.(co), 2001. *Enciclopedia limbii române*. București, Univers enciclopedic.

viitorului cu „*a vrea*“ (albaneză, bulgară, macedoneană, neogreacă, română, sârbă și croată), tendința de înlocuire a infinitivului cu conjunctivul (bulgară, macedoneană, neogreacă, albaneză, română, sârba, croată), construcții diferite în propozițiile complete declarative și în cele finale (albaneză, bulgară, macedoneană, neogreacă, română).

Există și balcanismele lexicale și cele frazeologice. Concordanțele fonetice se referă la prezența unor sunete și mai ales la prozodie (accent și intonație).

Aceste caracteristici nu sunt comune tuturor limbilor balcanice, iar părțile caracteristice menționate în anumite limbi sunt suficiente pentru a defini Sprachbunden.

Trubeckoj, care a dat definiția generală a uniunii de limbi, a împărțit caracteristicile comune în 4 grupuri mari: caracteristici fonetice, morfologice, sintactice și cele lexicale; totuși, caracteristicilor lexicale nu le-a acordat o atenție specială. Sanfeld vorbește despre concordanțe generale. Kopitar consideră caracteristicile gramaticale mai importante decât cele lexicale, plecând de la comparația între limbile albaneză și română.⁷⁸

Rosetti (1968)⁷⁹ explică, prin criteriul balcanic, trăsăturile caracteristice ale limbii române, din domeniul foneticii, al morfologiei și al sintaxei. Aceste trăsături sunt:

1. crearea unei vocale neaccentuate cu un timbru aproape identic în română, albaneză și în bulgară: vocală *ă* rom., alb. *ē*, bg. *ǎ*, Tendința de închidere a vocalei neaccentuate atinge și pe *o* latin sau slav neaccentuat. Prezența timbrului *ă*, la o epocă veche a limbii române, confirmată prin cuvântul *păcat*, arată întrebuintarea unui fonem existent în sistemul fonologic al limbii, nu crearea unui fonem nou.
2. tratamentul la fel al lui *n* intervocalic în română și albaneză; în română, *n* intervocalic sau urmat de o consoană a închis timbrul vocalei precedente. Fenomenul a fost urmat de nazalizarea vocalei precedente și de modificarea timbrului vocalic. În albaneză, mai ales în dialectul gheg, nazalizarea a dus la crearea unei serii de vocale nazale de tipul vocalelor din franceză, opuse vocalelor orale. În dialectul tosc al albanezei, la fel că și în română, apare o

---

⁷⁸ Golubović, B., 2009. Balkanska frazeologija- problemi određivanja arealnih granica. Sud Slavistik Online, nr.1., 45-4. <http://www.suedslavistik-online.de/01/golubovic.pdf> (01.15.2013), p.55

⁷⁹ Rosetti, A., 1968. Istoria limbii române. Bucureși, Editura pentru literatură, p.280

vocală accentuată *ă* care, într-o serie de cazuri, este oral, dar în ghega îi corespunde o vocală nazală.

3. Labializarea grupurilor consonantice *ct* și *cs* în română și în albaneză. Se labializează consoana *k* în grupurile consonantice respective, în condiții determinate. Albaneza cunoaște și vocalizarea lui *k*. Acest fenomen apare și în dialectele grecești și în Italia meridională, unde s-a exercitat o influență grecească asupra dialectelor italiene.

4. Același procedeu de compunere, cu *vrea*, al prunumelor nedefinite și adverbelor în română ca și în albaneză

5. Derivația substantivelor cu sufixele *-este*, *-s*, *-za*, în română și albaneză

6. postpunerea articolului hotărât, cauzată de așezarea adjectivului care determină substantivul, după nume, în română și în albaneză

7. tendința de a înlocui infinitivul cu conjunctivul, în română, albaneză, bulgară și neogreacă

8. construcții diferite pentru propozițiile cu sens final sau completiv, în română, albaneză, bulgară și neogreacă

3.2.1. *Substratul comun*

Vorbind despre factorul substratului, există părerea că teoria substratului nu este suficientă pentru a explica similaritățile între limbi neînrudite genealogic. Oponenții teoriei de lingvistică balcanică, printre care și Grâu, au fost de părere că trăsăturile comune între limbi pot fi explicate prin derivații interne în fiecare limbă, sau prin reciprocitate lingvistică în anumite cazuri, dar că similaritățile acestea sunt prea puține în număr ca să se poată vorbi despre lingvistica balcanică.

Totuși, popoarele din Peninsula Balcanică au trăit în comun în cursul secolelor. Deplasările populației păstorești au avut un mare rol în evoluția limbilor balcanice. Din cauza deplasărilor, limbile diferite au intrat în contact, cauzând fenomenele de interferență explicate prin influența substratului. Interferența lingvistică a cauzat substituiri de foneme și modificări ale normelor de realizare ale sistemului, care provoacă modificări ale fonemelor.⁸⁰

---

⁸⁰ Rosetti, A., 1968. Istoria limbii române. București, Editura pentru literatură, p. 205

În antichitate, Peninsula Balcanică a fost împărțită în zona romană și în zona grecească, iar granițele între cele două zone n-au fost stricte; elenismul a fost adus de coloniștii greci în Dobrogea și în interiorul țării. Frontiera între lumea greacă și cea romană a fost delimitată cu precizie de către Jiriček. Pe bază inscripțiilor în limbile greacă și latină, Jiriček a stabilit frontiera plecând de la Lissus, spre sud între Scutari și Prizren, spre nord până la Skopje, Niš, Bela Palanka, până la nord de Pirot și Sofia, îndreptându-se apoi spre Dunăre. Frontiera lui Jiriček coincide cu granițele provinciilor latine Dalmația și Moesia cu provinciile Macedonia și Tracia.

Trebuie menționat că limba greacă a fost întrebuințată chiar și în regiunile latine, așa că frontiera respectivă se referă, în primul rând, la limba scrisă pe monumente. Regiuni ca Macedonia și Tracia au fost bilingve, ca și Dacia Traiană. Bilingvismul apare ca o deducție impusă de cunoașterea realităților balcanice, și explică, în afară de paralelisme în frazeologie dintre limbile balcanice, și calcurile lingvistice.⁸¹

Influența grecească asupra popoarelor balcanice este evidentă prin elenism și ortodoxie, încă din epocile cele mai vechi, iar civilizația greacă a exercitat o influență covârșitoare asupra popoarelor balcanice în tot cursul evului mediu.⁸² Totuși, această influență a lăsat urme și în domeniul material. Datorită grecilor, popoarele balcanice au tipuri de locuințe asemănătoare, practică meserii similare, folclorul lor prezintă asemănări (colinde, obiceiuri la căsătorii etc).

Popoarele slave din Peninsula Balcanică au intrat în contact cu poporul român încă din începuturile primului mileniu. Influența limbii bulgare a fost intensă, așa că, în perioada protoromână, multe elemente lexicale au fost de origine slavă. Se presupune că elementele slave au pătruns în limbă română cel puțin în sec. VI-VII, dar nu mai târziu decât secolele XI-XII. Elementele limbii bulgare, evidente în domeniul foneticii, probabil datează din perioada sec. XI. Contactele între populația romanizată din provinciile dunărene ale Imperiului Roman și slavi, mai ales protobulgari, a avut loc și la sud și la nord de Dunăre, în perioadele cele mai vechi. În același timp în care protobulgara a exercitat influența sa asupra limbii populațiilor romanizate, limba acestei populație a exercitat influența ei asupra limbii bulgare.

---

⁸¹ Rosetti, A. Istoria limbii române. , p. 205-211

⁸² Rosetti, A. Istoria limbii române.,p. 205

Românii sunt semnalati în regatul sârbesc în tot cursul evului mediu. Sârbii au cucerit părți din teritoriul balcanic, începând cu sec. IX. Vechea nomenclatura română a țării a fost înlocuită cu cea slavă, iar unele forme românești a fost păstrate și în limba cuceritorilor.⁸³ Limba română s-a vorbit în teritoriul nord și sud- dunărean, cuprinzând bazinul vestic al Drinei, la sud de Skopje, și sud-vestul Bulgariei, regiunea de-a lungul Dunării, înspre mare, în Banat, în regiunea romanizată din Ardeal și Oltenia (provinciile Moesia superioară și inferioară, Dacia și Pannonia inferioară). Mai târziu, româna s-a extins și pe teritoriul din estul Ardealului, în Bucovina, Moldova, Basarabia, Țara Românească și Dobrogea⁸⁴

4. Sistemul fonetic al limbii croate

Škarić⁸⁵ susține că, pentru croata generală sau clasică, au fost înregistrate 30 de sunete sau foneme, la sfârșitul sec. XIX. La aceste se mai adaugă și 2 vocalic. Limba croată standard are 29 de foneme, sau 32 cu africte palatale. Babić și Moguš⁸⁶ susțin că limba croată posedă 32 de foneme, dintre care 6 vocale și 26 de consoane. Sunetele limbii croate care reprezintă foneme se descriu după caracteristicile lor acustice și articulatorii.

În transcrierea AFI, fonemele croate sunt: vocalele /a/, /e/, /i/, /o/, /u/, diftongul /ie/; consoanele /b/, /ts/, /tʃ/, /tɕ/, /d/, /dʒ/, /dz/, /f/, /g/, /x/, /j/, /k/, /l/, /ʎ/, /m/, /n/, /ɲ/, /p/, /r/, /s/, /ʃ/, /t/, /v/ (v), /z/ și /ʒ/. În descrierea sistemului mai departe, eu voi folosi grafeme.

⁸³ Numele Vlah, denumea pe păstorul român, a ajuns să fie întrebuințată pentru a denumi ocupația de păstor, nu naționalitatea cuiva. În documentele sârbești, are o semnificație pur economică- desemnează clasă socială a cuiva, fără referire la naționalitate

⁸⁴ Rosetti, A., 1968. Istoria limbii române. București, Editura pentru literatură, p. 210-217

⁸⁵ Škarić, 2007. *Fonetika hrvatskoga književnoga jezika*. În: Babić, Brozović, Škarić, Težak, 2007. Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika. Zagreb, Nakladni zavod Globus, p.73

⁸⁶ Babić, Finka, Moguš, 1996. Hrvatski pravopis, Zagreb, Školska knjiga, p.3

4.1. Vocalele

Sistemul vocalic al limbii croate s-a dezvoltat în cursul secolelor din protoslavă sau limba slavă veche. Acest sistem este în mare măsură simplificat în comparație cu sistemul limbii slave comune, iar modificări similare au afectat și alte limbi slave (ex. dispariția vocalelor nazale, trecerea lui *y la *i* etc.). În perioada croatei vechi există un fond de nume personale și de toponime cu vocale nazale conservate. Se pare că vocalele nazale s-au modificat în vocale labiale aproape de începutul sec. XII.⁸⁷ În perioada limbii slave comune, sistemul vocalic al limbii slave vechi a suferit modificări intense. De exemplu, *a scurt din slava veche, în perioadă slavei comune devine *o*. Această modificare a afectat și împrumuturile române și latine vulgare din limbă croată (ex. lat.*basilicon*- cro.- *bosiljak*). O modificare similară a afectat și vocala *ā lung care devine *a*. Toți diftongii din perioadă slavei comune s-au monoftongizat. O trăsătură distinctivă a limbii slavei comune, semivocalele, la care pronunțarea nu este cunoscută astăzi, s-au pierdut, ori s-au fuzionat cu alte vocale. În limbile croată și parțial slovenă, s-a conservat intercalarea semivocalelor între *s* și *k*, *z* și *g* la sfârșitul cuvântului.

La fel ca și idiomurile spaniole și alte idiomuri române din Italia, sistemul vocalic al limbii croate este reprezentat sub forma unui triunghi cu trei serii de localizare, și cuprinde vocalele *a, e, i, o, u* (Babić și Moguš adaugă și diftongul *ie* la această clasificare)⁸⁸. Matasović susține că pentru limba croată este caracteristică și absența diftongilor din sistemul vocalic, cu excepția diftongului *ie*.⁸⁹

Vocalele se disting după locul de articulare⁹⁰:

a) prin poziția mușchiului lingual-

- 1.) vocalele anterioare sau palatale (*i, e* și diftongul *ie*)
- 2.) vocalele centrale (*a*)
- 3.) vocalele posterioare sau velare (*o, u*).

---

⁸⁷ Matasović, R., 2008. Poredbeno povijesna gramatika hrvatskog jezika. Zagreb, Matica hrvatska. P.170

⁸⁸ Babić, Finka, Moguš, 1996. Hrvatski pravopis, Zagreb, Školska knjiga, p.3

⁸⁹ Matasović, R., 2008. Poredbeno povijesna gramatika hrvatskog jezika. Zagreb, Matica hrvatska. P.170

⁹⁰ Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997. Hrvatska gramatika. Zagreb, Školska knjiga., p.49

b) Prin apertură sau gradul de deschidere (distanța dintre mușchiul lingual și boltă palatului)-

1.) vocalele deschise (*a*)

2.) vocalele medii (*e, o*)

3.) vocalele închise (*i, u*)

c) Prin participarea buzelor -

1.) poziție neutrală (*i, e*)

2.) poziție rotunjită și apertură mică (*o, u*)

3.) poziție cu apertură larg deschisă (*a*)

Toate vocale din limbă croată pot fi lungi ori scurte, accentuate ori neaccentuate.

4.1.2. Alofonele vocalelor croate

Deși toate fonemele au variantele lor poziționale, limba croată literară croată cunoaște și unele variante ale fonemelor care se realizează ca alofone vocalelor.

Vocala *ɾ* spre deosebire de consoana *r*, este mai sonoră și are o durată mai lungă decât consoana corespunzătoare.⁹¹ Ambele foneme sunt, după locul de articulare, sunete alveolare. Vocala *ɾ* se pronunță împreună cu *šva*.⁹²

Sunetul răgușit care se realizează ca o vocală nefonemica, *šva* (*ə*), se pronunță împreună cu consoanele. *Šva* poate forma o silabă. Trecerea semivocalelor la vocală *šva* este una dintre modificările care au marcat dezvoltarea limbii croate din limbă slavă veche. Dezvoltarea vocalei *šva* probabil are loc în sec. XIV., pentru că în această perioadă au fost notate modificări în graiurile croate štokaviene, care au servit pentru formarea limbii standard.⁹³

---

⁹¹ După Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, vorbim despre o vocală, pe când alți autori vorbesc despre *ɾ* vocalic.

⁹² Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997. Hrvatska gramatika. Zagreb, Školska knjiga., p.50

⁹³ Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997. Hrvatska gramatika. Zagreb, Školska knjiga., p.55

4.1.3. Iat în limbă croată și diftongul ie

Iat (*ě*), o literă din azbuka limbii slave vechi, este o vocală cu pronunțare neclară. În limbile slave iat a dat reflexe diferite (în croată *je, ije*).

Una dintre întrebările cele mai complexe din domeniul ortografiei și a ortoepiei croate este cea despre modurile diferite de notare a iatului. Fapt incontestabil este că iat a dat reflexe diferite în limbă (*i, je, ije* sau *e*). Aceste reflexe au servit și pentru denumirea graiurilor ikavski, ekavski, ijekavski. Problemele privitoare la iat se referă la probleme ortoepice și ortografice, când trebuie să se determine când și unde într-un cuvânt, se scrie *je* și când *ije* ⁹⁴.

Selak ⁹⁵ afirmă că, după lucrarea lui Blaž Jurišić, dialectele croate sunt împărțite după *ě* în felul următor: dialectul kajkavian este cu total ekavien, dialectul štokavian ekavien la nord, ikavien la vest, iar dialectul čakavian este în cea mai mare parte ikavien.

În croată, iatul lung, sau reflexul iatului lung din slava veche este monosilabic (cu niște excepții, ca de exemplu în cuvintele *dvije, smije*). Caracterul lui fonologic este o temă foarte discutată. După una dintre teorii, iatul lung se realizează în limbă croată ca diftongul *ie*, diferit în realizare de secvența bisilabică *ije* sau de secvența monosilabică *je*. ⁹⁶ Altă teorie exprimă ideea că reflexul croat a iatului lung se poate interpreta ca */je/* fără distincție fonetică sau fonologica între reflexul iatului și a secvenței monosilabice.

Dezvoltarea cea mai intensă a iatului în croată s-a desfășurat în graiurile štokaviene ikaviene, cele care au servit pentru formarea limbii standard. În perioadă medie a dezvoltării limbii croate, s-a dezvoltat diftongul *ie* din *ě* închis, în silabe lungi și scurte. Acest diftong are o tendință spre defonologizare. Diftongul scurt trece foarte repede la secvența bifonemică */je/*, iar diftongul lung are o tendință spre trecerea la secvența */ije/* cu toate că pronunțarea poate fi monosilabică sau bisilabică.

---

⁹⁴ Selak, A., 2007. Problemi hrvatske središnje jekavštine u normiranju hrvatskoga jezika u 20.st.. Fluminensia, anul 19 (2007) nr. 1, p. 115-140

⁹⁵ Selak, A., 2007. Problemi hrvatske središnje jekavštine u normiranju hrvatskoga jezika u 20.st.. Fluminensia, anul 19 (2007) nr. 1, p. 115-140.

⁹⁶ Habijanec, S., 2008. *Fonološki opis hrvatskoga dvoglasnika i slovačkih dvoglasnika*. Govor, XXV., nr.1.

Diftongul *ie*, sau statutul lui fonetic și fonologic, reprezintă una dintre problemele intens discutate în ortografia contemporană. După Škarić, *ie* nu face parte din limba standard, ci îl situează în domeniul substandardului.⁹⁷ Barić et al.⁹⁸ îl consideră fonem, sau vocală independentă, care se realizează în silabe lungi centrale.

Težak⁹⁹ consideră că diftongul *ie*, dezvoltat din iat din limbă slavă veche, trebuie să se deosebească de secvența *je* și de vocalele *i* și *e*. După Težak, *ie* este un fonem particular, o vocală anterioară similară cu vocala *i* în mod de rostire, dar spre deosebire de vocală *i*, la finalul rostirii începe să sune ca vocala *e*. Diftongul *ie* este o vocală lungă, și ortografic se scrie *ije*. Rostirea bisilabică a diftongului este stilistică, în textele literare și în graiurile dialectale.

4.1.4. Alternanțele vocalelor croate

Alternanțele vocalelor în limba croată sunt condiționate morfologic. Aceasta înseamnă că alternanțele fonemelor sunt condiționate de diferite categorii morfologice. Există și alternanțe condiționate de ordinea fonemelor într-un cuvânt, dar vocalele nu fac parte din această categorie.

Umlaut, după DEX Online¹⁰⁰, este un fenomen fonetic constând în modificarea timbrului unei vocale accentuate sub influența vocalei următoare. După consoanele palatale și secvențele *št*, *žd*, în limba croată vocala *o* se înlocuiește cu *e*. Excepție sunt cuvintele compuse cu element formativ *-o-* în mijlocul cuvântului (ex. *dušobrižnik*), cuvintele de gen feminin, cuvintele moștenite din alte limbi, cuvintele de gen masculin- monosilabice sau bisilabice, cu vocala *e* în silaba precedentă silabei cu sufixe (ex. *hmelj/hmeljom*).

Dispariția vocalelor este una dintre alternanțele frecvente în limba croată. În unele forme ale pronumelor și ale adjectivelor apar vocale, iar în alte forme aceste vocale dispar.

---

⁹⁷ ⁹⁷ Škarić, 2007. *Fonetika hrvatskoga književnoga jezika*. În: Babić, Brozović, Škarić, Težak, 2007. Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika. Zagreb, Nakladni zavod Globus, p.74

⁹⁸ Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997. Hrvatska gramatika. Zagreb, Školska knjiga., p.49

⁹⁹ Težak, S., 2007. *Morfonologija. Glasovne promjene u hrvatskome književnom jeziku*. În: Babić, Brozović, Škarić, Težak, 2007. Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika. Zagreb, Nakladni zavod Globus, p.261

¹⁰⁰ definiția termenului

- alternanță *a/ Ø* apare în toate cazurile, singular și plural, cu excepția N sg., G pl. și Ac sg. pentru lucruri; în adjective hotărâte masculine la plural cât și în pluralul masculin al adjectivelor și al pronumelor: în genul feminin nehotărât al adjectivelor și a pronumelor
- alternanță *e/ Ø* apare în toponimie kaikaviana, și în nume de familii kaikaviene (cu excepția unor nume de familii kaikaviene, de exemplu *Maček-Mačeka*)

Vocalizarea este o alternanță vocalică, în care consoana *l* se înlocuiește cu vocala *o* la sfârșitul cuvântului sau a silabei. În diminutivele cu sufixul *-ce*, sau în pronumele și adjectivele cu silabă lungă la finalul căreia se află consoană *l*, această alternanță nu are loc.

Alternanțele *ije, je, e, i, Ø* (reflexe ale iatului) apar din cauza schimbării cantității vocalice. În limba română, spre deosebire de croată, cantitatea vocalică nu are un rol fonologic, diferențele cantitative între vocale reprezentând variații libere.¹⁰¹

4.2. Consoanele

Sistemul consonantic al limbii croate s-a dezvoltat cu o serie de modificări din protoslavă sau slava veche, în cursul secolelor. Lista fonemelor consonantice din limba croată este în cea mai mare parte moștenită din limba slavă veche de tip sud-vestic¹⁰² Sunetul **g* din protoslavă a devenit fricativ iar **w* a dat în croată *v*. Palatalele croate *nj* și *lj* derivă din secvențele protoslave iotacizate **nj*, **lj*, pe când înaintea vocalelor anterioare sunetele croate *l* și *n* nu au pronunțare palatalizată. Africatele croate *ć* și *đ* mai există și în limba polonă dar sunt moștenite din surse istorice diferite. Majoritatea modificărilor fonologice din limba croată a avut loc în sec. XIV., împreună cu modificările morfologice.

Consoană *f* a intrat în limbă croată din cuvintele latine, în perioadele mai vechi iar dialectal *f* a fost înlocuit foarte des cu consoana *p* (ex. din latină *Stephanus*, în croată avem *Stjepan*). Fricativa *f* este rezultatul influenței limbilor romanice, la fel ca și trecerea lui **w* la *v* și dispariția lui **h* protoslav (aceste modificări sunt similare modificărilor din idiomurile române pe lângă Marea Adriatică și în Balcani).

¹⁰¹ Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997. Hrvatska gramatika. Zagreb, Školska knjiga., p.80-83

¹⁰² Matasović, R., 2008. Poredbeno povijesna gramatika hrvatskog jezika. Zagreb, Matica hrvatska. p.167

Limba croată are două tipuri de consoane: fricative și sonante. După locul de articulare, aceste consoane se împart¹⁰³:

1. după organul articulatoriu –

a) consoanele labiale – *p, b, f, v, m*

b) consoanele linguale – *t, d, n, c, z, s, l, r, č, dž, š, ž, ć, đ, j, lj, nj, k, g, h*. Consoanele linguale se mai împart după partea limbii – centrale, linguale posterioare sau anterioare

2. după poziția organului articulatoriu-

a) palatale – *lj, nj, dž, đ, č, ć, š, ž*. Palatale se formează lângă palatum durum.

b) nepalatale – *v, l, r, m, n, p, b, f, t, d, c, z, k, g, h*. Consoanele nepalatale se formează înainte sau după palatum durum. Consoanele care se formează înainte palatum durum sunt consoanele labiale, dentale și alveolare. Consoanele labiale sunt de două tipuri- bilabiale (*p, b, m*) și labiodentale (*f, v*). Consoanele dentale sunt *n, t, d, c, z, s*. Consoanele care se formează după palatum durum sunt consoanele velare *k, g, h*. Cu grafemul *h* se notează sunetul velar [*x*] și sunetul faringal [*h*]. La rostirea standard, acest sunet se pronunță cel mai des între sunetul velar și cel faringeal.

4.2.1. Sonantele

Sunete sonante sunt împărțite în două mari categorii¹⁰⁴:

1.) nazale – *m, n, nj*

2.) orale: lichide - vibrantă *r*, laterale *l, lj*

sonantă spirantă – *v, j*

---

¹⁰³ Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997. Hrvatska gramatika. Zagreb, Školska knjiga., p.50

¹⁰⁴ Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997. Hrvatska gramatika. Zagreb, Školska knjiga., p.51

Cosnoana *j* se pronunță cel mai des ca vocală sau semivocală. Această consoană a avut un rol important în modificările sistemului consonantic al limbii slave vechi. Prezența consoanei *j* era o condiție pentru prima palatalizare. Iotacizarea labialelor a rezultat cu epenteza lui *l*, formând un fonem nou, *lj*. *K, g, h* în combinație cu *j* au produs fonemele *č, dž, š* și *ž*. După iotacizare, fonemul *j* dispare din toate pozițiile în afară de la începutul cuvântului și din poziția intervocalică. Mai târziu apare într-un rol protetic înaintea vocalelor anterioare¹⁰⁵

4.2.2. Spirantele

Spirantele sunt consoane, la rostirea cărora se formează o constricție parțială sau totală. Există trei grupuri de spirante: oclusive, la care constricția este totală, africcate, care sunt sunete între oclusive și fricative, și fricative, cu constricție parțială.¹⁰⁶

Oclusivele croate sunt *p, b, t, d, k* și *g*.

Africcatele sunt *c, č, ć, dž* și *đ*. Perechile *č/dž, ć/đ* se diferențiază numai prin sonoritate.

Fricative sunt *f, s, z, š, ž, h*.

În procesul reducerii semivocalelor, în perioadă nouă a limbii croate, s-a produs și asimilarea fonologica și alofonica. Asimilarea alofonica a dat în limbă croată fonemele *dž* și *f*. Aceste foneme apar în limba croată aproape de sec. XIV.

Fonemul */h/*, în același timp cu apariția africcatelor, din cauza lipsei de pereche sonoră, a dispărut. Mai târziu, apare *h* secundar, protetic.

Fonemul a dezvoltat o pereche sonoră, alofonul *dž*, iar după asimilarea alofonică, și fonemul adevărat */dž/*.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ Milotić Bančić, S., 2011. Dopunjena i dorađena povijesna fonologija Milana Moguša. Tabula - Journal of the Department of Humanities, Juraj Dobrila University of Pula No.9

¹⁰⁶ Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997. Hrvatska gramatika. Zagreb, Školska knjiga., p.52

¹⁰⁷ Milotić Bančić, S., 2011. Dopunjena i dorađena povijesna fonologija Milana Moguša. Tabula - Journal of the Department of Humanities, Juraj Dobrila University of Pula No.9

Înainte fonemelor *k, g* fonemul *n* se realizează ca alofon [ŋ], sunetul velar (ex. *banka, Anka, tango*).

[ʒ] este alofon consoanei *c*, apare înaintea consoanei sonore (ex. *sudac ga, lovac bi*).

[ɣ] apare ca alofon consoanei *h* înaintea consoanei sonore (ex. *duh bi, dah ga*).

[F] este alofon consoanei surde *f*, înaintea consoanei sonore (ex. *grof ga, šef bi*).

[ś] apare înaintea consoanei *ć*, în loc de *s, z, š, ž* (ex. *vas će, muž će*).

[ž] apare înaintea consoanei *đ* în loc de consoana *z* (ex. *grožđe*).

[m] este alofon consoanei bilabiale *m*, în cuvintele înaintea consoanelor *k* și *g* (ex. *znam vas, tramvaj*).

[w] este alofon consoanei *v*. Apare cu vocalele *u* și *o* (ex. *voda, vuk*).

[ǰ] este perechea sonoră a consoanei surde *č*, dar apare și ca fonem independent.

Există și alofonul consoanei *j* sau a fonemului *Ø*, care apare între două vocale dintre care cel puțin una este *i* sau *e*, în cuvinte ca ex. *koji, piješ, dvije, dijalog*.¹⁰⁸

4.2.3. Alternanțele consonantice

Alternanțele consonantice în limba croată sunt multe de număr. Unele sunt fonologice, altele sunt morfologice.

Alternanțele fonologice sunt: asimilarea consoanelor după sonoritate sau după locul de articulare și dispariția consoanelor. Alternanțele morfologice sunt palatalizare, sibilizare, iotacizare, dispariția consoanelor sau a silabelor, alternanțe secvențelor consonantice. Alternanțele morfologice reprezintă schimbările istorice din perioadele cele mai vechi ale limbii croate.¹⁰⁹

Asimilarea consoanelor după sonoritate are loc când două consoane, una surdă și una sonoră, ajung în contact într-un cuvânt, și prima consoană devine la fel cu cea următoare din punct de vedere al sonorității. Această alternanță are două feluri: desonorizare, sonorizare.

Asimilarea consoanelor după locul de articulare apare în cuvinte când prima consoană se înlocuiește cu alta, una cu locul de articulare aceeași cu cea de-a doua (ex. *bijesan-biješnji*).

¹⁰⁸ Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997. Hrvatska gramatika. Zagreb, Školska knjiga, p.41

¹⁰⁹ Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997. Hrvatska gramatika. Zagreb, Školska knjiga., p.76-88

Consoanele care sunt egale din punct de vedere acustic sau articulator, dispar din cuvânt când aceste două consoane ajung în contact într-un cuvânt (*dijeliti- oddijeliti- odijeliti*).

Palatalizarea cauzează înlocuirea consoanelor nepalatale cu cele palatale în unele cazuri (V singular; pers. 2,3 sg. în aorist, după anumite sufixe). *K* devine *č*, *z* devine *ž*, *g* se schimbă în *ž* iar *h* devine *š* (ex. *junak-junače*, *drug-družē*, *muha-mušica*). *C* se schimbă în *č* în genul masculin vocativului singular sau după anumite sufixe *n*, *an*, *etina*, *evic*, *evina*, *ica*, *ic*, *in*, *ina*, *iti*, *injak*, *je*, *urina*: ex. *ulica-uličetina*). Palatalizarea nu are loc în cazurile substantivelor cu sufixul *-ica*. *K* nu se schimbă în *č* și *c* nu se schimbă în *č* înaintea sufixului *-in* în adjectivele hipocoristice (ex. *baka-bakin*).

Sibilarizarea este o alternanță consonantică în care consoanele velare se înlocuiesc cu cele sibilante, în unele cazuri în genurile masculin și feminin și în verbele tranzitive. *K* se schimbă în *g*, *g* trece la *z* iar *h* la *s*. Există și cuvintele care se pot pronunța fără sau cu această alternanță. Ambele cazuri sunt corecte.

Iotacizare este înlocuirea consoanelor nepalatale cu cele palatale, sau consoanelor *p, b, m, f, v* cu secvențele consonantice palatalizate, în unele cazuri în prezent, în unele adjective, și înaintea anumitor sufixe (*se /ič, g/ž, h/š, c/č, z/ž, s/š, t/ć, d/đ, l/lj, n/nj, p/blj, m/mlj, v/vlj, f/flj*).

Consoanele dispar la granița între baza cuvântului și sufix (ex. înainte sufixului *-ni*, consoana *n* dispare, *kamen-kameni* în loc de *kamenni*). Dacă într-un cuvânt se află două silabe egale, prima dispare (ex. *bremenonoša- bremenoša*). În unele cazuri, silabele sau sufixele pot să dispară din baza cuvântului (ex. *građanin- građani*).

Alternanțele secvențelor consonantice sunt rezultatul alternanțelor în care consoana a doua în silabă se înlocuiește, rezultând în înlocuirea consoanei care stă la începutul. Secvențele consonantice alternează între bază și sufixul cuvântului. *Ht* alternează în *šč* în prezent (ex. *dahtati- daščem*). Înainte de anumite sufixe secvența *sk* alternează în *šč* (ex. *daska* înainte *an* devine *daščan*). *Št* alternează în *žd* înainte anumite sufixe (ex. înainte sufix *-en*; *iskoristiti* alternează în *iskorišten*).¹¹⁰

---

¹¹⁰ Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997. Hrvatska gramatika. Zagreb, Školska knjiga., p.76-88

5. Sistemul fonetic al limbii române

Limba română are 33 de sunete, dintre care 22 de consoane, 7 vocale și 4 semivocale, clasificate după modul și locul de articulare. 4 dintre cele 7 vocale se rotesc uneori mai puțin pronunțat și devin semivocalele. Cele 4 semivocalele intră în componența diftongilor și a triftongilor. Există 9 diftongi ascendenți, 14 diftongii descendenți, și 9 triftongi.

AFI notează fonemele românești în modul următor: vocalele /a/, /e/, /i/, /o/, /u/, /ə/ și /i/; consoanele /b/, /d/, /d͡ʒ/, /f/, /x/, /g/, /k/, /l/, /m/, /n/, /p/, /r/, /s/, /ʃ/, /t/, /t͡s/, /t͡ʃ/, /v/, /z/ și /ʒ/. În descrierea sistemului, mai departe voi folosi foneme.

5.1. Vocalele

Vocalele sunt sunete care se pot rosti singure. Ele pot fi sonore regulate, muzicale, formate prin ieșirea liberă a curentului de aer fonator din laringe și prin modificarea acestuia în rezonatorul cavității bucale care imprimă fiecăror un timbru specific¹¹¹ Vocalele se formează în laringe și în rezonantul cavității bucale, cu maximum de solicitare a laringelui și minimum de efort articulatoriu. Spre deosebire de consoane, vocalele pot primi accent.

Sistemul vocalic al limbii române este rezultatul unor modificări succesive produse în sistemul vocalic al latinei clasice, care cuprindea zece foneme, distinse după cantitate, localizare și apertură¹¹² În latina populară, opoziția de cantitate își pierde caracterul distinctiv în favoarea opoziției de timbru (închis/deschis), așa că vocalele lungi se închid iar cele scurte se deschid. Această opoziție de timbru a produs confuzii specifice în diverse arii ale României.

Protoromâna a moștenit din latina dunăreană sistemul vocalic care cuprindea 6 foneme, dar spre deosebire de sistemul latin dunărean, sistemul protoromân avea trei serii de localizare, ă fiind caracterizată prin localizare centrală.

---

¹¹¹ Ilincan, V. (n.d.), Limba română contemporană. Fonetică. Fonologie. Ortografie. Curs pentru învățământ la distanță, ANUL I, Semestrul I. Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava. <http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

¹¹² Sala, M. (coordonator), 2001. Enciclopedia limbii române. București, Univers enciclopedic.

Sistemul vocalic al limbi române cuprinde vocalele următoare: *a, ă, â/î, e, i, o, u*. Toate vocalele românești sunt orale, sonore și continui. Nazalizarea vocalelor sub influența unor vecinătăți consonantice nazale este posibilă dar în formă de alofon. Fonemele vocalice nazale nu există în română, ca de exemplu în portugheză sau franceză.

Vocalele românești se disting după¹¹³:

a) localizare: vocale anterioare ((pre)palatale)- *e, i*,

centrale- *a, ă, â*

posterioare (velare)- *o, u*

b) apertură: vocale deschise - *a*

medii(mijlocii)- *e, ă, o*

închise - *i, â, u*

c) participarea/neparticiparea buzelor: labiale (rotunjite)- *o, u*

nelabiale (nerotunjite) - *e, i, a, ă, â*

Spre deosebire de alte limbi romanice româna nu posedă vocale anterioare labializate.

5.1.1. *Vocalele centrale*

Vocalismul romanesc cunoaște trei vocale centrale: *a, ă* și *â*. Aceste foneme apar și în poziție tonică dar și atonă. Româna este singura dintre limbile romanice cu o serie centrală completă. Termenul „vocale centrale” pentru „ă” și „î” a fost utilizat pentru prima dată de către S. Puscariu în prefața la „Atlasul lingvistic român”, Partea I, vol. I, Cluj, 1938. În unele graiuri dacoromâne opoziția de apertură are tendința de a se neutraliza în poziție finală, ca urmare a închiderii lui *ă* în *î*. În graiurile aromâne ca și în dialectele meglenoromân și istroromân fonemul *ă* este o singură vocală centrală.

---

¹¹³ Sala, M. 2001. Enciclopedia limbii române. București, Univers enciclopedic, p.603

Fonemul *ă*, la origine varianta a lui *a*, este o singură vocală din limba română cu apertură medie. Se presupune că vocala *ă* provine din substratul traco-dac. Închiderea lui *a* aton în *ă* este de dată protoromână. Acest fonem s-a fonologizat când a apărut posibilitatea de contrast între *a* și *ă*, legată de fuziunea articolului hotărât feminin postpus cu substantivul. Fonologizarea poate fi datată însă în epoca protoromână, pentru că în toate dialectele românești există perechi minimale de tipul *fata/fată*, cu distincția între cele două foneme care este funcțională.¹¹⁴

Fonemul *î* apare în limba română după epoca de comunitate a dialectelor. Se presupune că acest fonem provine din substratul slav, sau este rezultatul evoluției interne. După E.Vasiliu, vocala aceasta provine din închiderea lui *ă* (în poziție nazală, *ă* provenind dintr-un *a* primar accentuat, sau dintr-un *e* primar accentuat precedat de labială și urmat de o silabă cu o vocală nepalatală), sau din velarizarea lui *i* după *r* forte sau după *s, j* depalatalizați. Fonologizarea lui *î* s-a produs relativ târziu. Avram consideră că *î* provine din închiderea lui *ă*. După Avram, opoziția dintre *ă* și *î* este posterioară sec.16, dependentă de funcționarea sistemului alternanțelor vocalice, care au rezultat cu apariția perechilor minimale (*var/var, râu/râu*). Pe de altă parte, E.Vasiliu consideră că *î* s-a fonologizat după sec.16 numai în graiurile de tip moldovean, iar în graiurile muntene fonologizarea este anterioară acestui secol¹¹⁵

5.1.2. Vocala redusă

În limba română există și o vocală redusă *î*. Consoanele de la sfârșitul unui cuvânt sunt însoțite de un element nesilabic cu timbru palatal, cunoscut sub numele de „*pseudo-i final*”. Acesta reprezintă o vocală nesilabică, asemănătoare cu vocală *i* dar afonizată, cu o durată mai scurtă¹¹⁶ Vocala redusă nu este o vocală propriu-zisă și cu atât mai puțin o consoană¹¹⁷ În unele graiuri din nordul României această vocală poate să dispară după unele consoane rostite

¹¹⁴ Sala, M., 2001. Enciclopedia limbii române. București, Univers enciclopedic, p.641

¹¹⁵ Sala, M., Enciclopedia limbii române, p.614

¹¹⁶ Dermenji-Gurgurov (2010). *Fonetica limbii române. Suport de curs*.
<http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

¹¹⁷ Avram, A., 2009. Probleme de fonologie a limbii române. București, Editura Academiei Române

dur, iar în graiurile din sudul României apare că urmare a rostirii palatalizate a șuierătoarei precedate.

Există păreri diferite despre clasificarea acestei vocale. Puscariu, după cum spune Dermenji-Gurgurov în *Fonetica limbii Române-suport de curs*, demonstrează că vocala aceasta și-a pierdut caracterul vocalic și formează cu consoana precedentă un grup mixt, asemănător unui diftong. Graur și Rosetti admit existența unor consoane înmuiate în poziția finală, care se opun corespondentelor neînuiate.

5.1.3. *Hiatul*

Ca termen fonetic, „hiat” apare la Cicero. Hiat este alăturarea a două vocale pronunțate succesiv în silabe diferite, acestea făcând parte fie din același cuvânt, fie din cuvinte diferite. Dacă se formează o pauză între două sunete vocalice, și cele două vocale se separă în silabe aparte, se formează un hiat.

În toate limbile romanice, există o puternică tendință de evitare a hiatului. Această intoleranță față de hiat este moștenită din latina târzie. Frecvența hiatului este mai mică în limbile romanice decât în latină.¹¹⁸

Cele mai obișnuite moduri de evitare a hiatului cuprind contragerea vocalelor identice, sinereza, epenteza unei semivocale asemănătoare fonetic cu una dintre vocalele în hiat. În limba română există un caz specific de diereză- în trecerea din latină la română, formele latine cu diftongul au accentuat au conservat diftongul dar în formă de hiat.

5.1.4. *Semivocalele*

După foneticianul Turculeț, pronunțarea românească standard cunoaște 4 semivocale, individualitatea lor rezultând din opozițiile dintre ele¹¹⁹. Două dintre ele sunt de localizare

---

¹¹⁸ Sala, M. 2001. Enciclopedia limbii române. București, Univers enciclopedic, p.251

¹¹⁹ Dermenji-Gurgurov (2010) *Fonetica limbii române. Suport de curs*.
<http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

prepalatală ,iar două de localizare velară. Aceste semivocale sunt echivalente vocalelor *ě, ǫ, ĭ* și *ũ*, dar, spre deosebire de vocalele complementare, semivocalele sunt asilabice și nu primesc niciodată accent.. Semivocalele sunt mai puțin sonore, mai scurte și mai închise decât vocalele din diftongi¹²⁰. În combinație cu o vocală, semivocalele formează diftongi și triftongi, reprezentând elementele asilabice din structură lor. Semivocalele *ě* și *ǫ* intră numai în structura diftongilor ascendenți.

E.Vasiliu consideră cele patru semivocale drept variante poziționale ale vocalelor corespunzătoare¹²¹, făcând diferența prin notație între cele două variante poziționale ale semivocalelor închise: semivocale „relaxate”, în poziție post vocalică (*i, u*) și în poziție pre vocalică (*j, w*). Această distincție se referă la rostirea normală a formei izolate a cuvintelor¹²²

Pe plan fonologic nu există o deosebire între semivocale și consoane- ambele se comportă la fel în cadrul silabei¹²³. Distincția fundamentală pe care se întemeiază această concepție, este cea între fonemele care pot forma singure silabe și cele care nu posedă această calitate (foneme marginale)

5.1.5. Diftongii și triftongii

După părerea lui Corlăteanu cele patru semivocalele menționate mai sus, în combinație cu vocalele semideschise (*o, ă e*) și cu vocala deschisă (*a*), formează o serie întreagă de diftongi și triftongi¹²⁴. În toate graiurile dacoromane exista o tendință de diftongare a vocalelor, mai ales sub accent, în poziție inițială, în hiat sau precedate de anumite consoane și grupuri consonantice.¹²⁵

¹²⁰ Ilincan, V. (n.d.), *Limba română contemporană. Fonetică. Fonologie.Ortografie. Curs pentru învățământ la distanță*, ANUL I, Semestrul I. Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava. <http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

¹²¹ Sala,M. 2001. *Enciclopedia limbii române*. București, Univers enciclopedic. p.517

¹²² Dermenji-Gurgurov(2010)*Fonetica limbii române.Suport de curs*.

¹²³ Avram, A., 2009. Probleme de fonologie a limbii române. București, Editura Academiei Române

¹²⁴ Dermenji-Gurgurov(2010).*Fonetica limbii române.Suport de curs*. <http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

¹²⁵ Sala,M. *Enciclopedia limbii române..*p.613

Limba română literară cunoaște nouă diftongi ascendenți sau crescânzi și paisprezece diftongi descendenți sau coborâtori. Diftongul ascendent apare când primul element vocalic este reprezentat de oricare dintre cele 4 semivocale. Pe de altă parte, diftongul descendent are ca prim element vocala deschisă (*a*), vocalele semideschise (*e*, *o*, *ă*) sau vocalele închise (*u*, *i*, *î*), care se prezintă cu o apertură mai mare decât semivocalele respective (*i*, *u*, *e*, *o*). Vocalele *i* și *î* nu apar în structura diftongilor.

Diftongii ascendenți din limba română sunt *ia*, *ie*, *io*, *iu*, *ua*, *uă*, *ea*, *eo*, *oa* (*iarbă*, *femeie*, *oameni*...). Diftongii *ea* și *oa*, considerați de Graur și Rosetti drept secvențe monofonematice, astăzi sunt considerați ca secvențe bifonematice. În unele graiuri dacoromâne și în istroromână, acești diftongi sunt supuși monoftongării.¹²⁶

Diftongii descendenți sunt *ai*, *ăi*, *î*, *ei*, *ii*, *oi*, *ui*, *au*, *ău*, *îu*, *eu*, *iu*, *ou*, *uu* (*pâine*, *leu*, *continuu*...). Acești diftongi provin, în majoritatea cazurilor, prin sinereză, care se produce și în situațiile în care hiatul este secundar. Diftongul *îi* (*mâine*, *pâine*) apare în limbă relativ târziu (sec.16). Unii diftongi descendenți sunt secundari fiind rezultatul modificărilor complexe suferite de unele consoane latine.

Când o vocală se asociază cu două semivocale în limitele aceleiași silabe, vorbim despre triftongi. Apariția triftongilor constituie o inovație romanică, fiindcă nu existau triftongi în limbă latină. Limba română posedă cel mai bogat sistem de triftongi dintre toate limbile romanice.¹²⁷ Numărul triftongilor este mai redus în comparație cu cel al diftongilor și prezența lor se remarcă îndeosebi în anumite forme verbale, în anumite sufixe¹²⁸.

Dacă vocala este precedată de două semivocale, vorbim de triftongi ascendenți. Dacă vocala se află între semivocale, atunci avem triftongii centrați. După clasificarea lui Corlăteanu și Zagaevski, triftongii echilibrați (centrați) sunt *uăi*, *ioi*, *iei*, *oui*, *iou*, *iai*, *iau*, *eau*, *uai*, *eo*, *eai*. Triftongii ascendenți sunt *ioa*, *uoa*, *eo*.

¹²⁶ Sala, M. 2001. *Enciclopedia limbii române*. București, Univers enciclopedic. 613

¹²⁷ Sala, M. 2001. *Enciclopedia limbii române*. p. 613

¹²⁸ Ilincan, V. (n.d.), *Limba română contemporană. Fonetică. Fonologie. Ortografie. Curs pentru învățământ la distanță*, ANUL I, Semestrul I. Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava. <http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

5.1.6. Alofonele vocalelor românești

Principale tipuri de alofone ale vocalelor românești sunt¹²⁹:

- a) Alofonele anteriorizate (palatalizate) ale vocalelor *a*, *o*, *u*, după consoane palatale și după semivocalele *î* și *ë* (ex. *cheamă*, *teamă*)
- b) Alofonele rotunjite ale vocalelor *a*, *ă*, *î* după semivocalele *ö* și *ü* (*toacă*, *luând*)
- c) Alofonele devocalizate în poziție finală (vocala *i* neaccentuată, precedată de o consoană simplă sau de o structură consoană+lichidă).
- d) Apar în limba română și alofone nazalizate, prezente înaintea consoanelor nazale, grupate în aceeași silabă cu o vocală precedentă (ex. *încă*, *umblu*).

5.1.7. Alternanțele vocalice (apofonia)

Alternanțele fonetice, în general, constituie mijloace suplimentare de marcare a unor categorii gramaticale, în cadrul flexiunii nominale și în cadrul flexiunii verbale. Alternanțele fonetice reprezintă:

„...modificări regulate ale unor sunete în procesul flexiunii sau al derivării, atât în radicalul, cât și în flectivul cuvântului“¹³⁰

Ele nu se produc în mod obligatoriu. În româna modernă, alternanțele tind să nu se mai producă, separându-se astfel neologismele de cuvintele vechi și sunt rezultatul evoluției istorice.¹³¹

¹²⁹ Sala, M.. *Enciclopedia limbii române*. București, Univers enciclopedic. 613

¹³⁰ Ilincan, V. (n.d.), *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologie. Ortografie. Curs pentru învățământ la distanță*, ANUL I, Semestrul I. Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava. <http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

În raport cu celelalte limbi romanice, româna este specială și prin bogăția sistemului alternanțelor fonetice. Unii cercetători sunt de opinie că acest sistem s-a dezvoltat sub influența slavă, întrucât „în limbile slave alternanțele îndeplinesc funcții morfologice similare.”¹³²

Alternanțele vocalice se produc mai ales în interiorul radicalului, pe când cele consonantice apar mai ales în interiorul radicalului. Ele apar în flexiunea substantivului, a adjectivului și a verbului și se datorează influenței unor terminații (-i, -e). În combinație cu terminațiile menționate, marchează genul, numărul sau persoana¹³³ în timpul flexiunii, alternanțele pot afecta mai multe vocale. „Alternanțele vocalice pot afecta o silabă accentuată, o silabă atonă sau pot fi corelate cu schimbarea locului accentului”¹³⁴

Alternanțele vocalice se pot produce¹³⁵:

- a) între vocale simple – a/ă, a/e, ă/e, î/i, i/e, o/u (ex. *fată/fete, mă/mere, tară/țări*)
- b) între o vocală și un diftong(o diftongare) sau un diftong și o vocală(o monoftongare) – e/ea, o/oa, î/i (ex. *cireșă/cireșe, ușor/ușoară, des/deasă*)
- c) între doi diftongi – ia/ie (ex. *băiat/băieți*)
- d) între o vocală și Ø (ex. *usuc/uscam*)

„Când în procesul flexionării dispare elementul inductor din silaba următoare, are loc alternanța oa/o, frecventă în limba contemporană: *boală – boli; foaie – foi; floare – flori; ploaie ploi*“¹³⁶

---

¹³¹ Ilincan, V. (n.d.), *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologie. Ortografie. Curs pentru învățământ la distanță*, ANUL I, Semestrul I.

¹³² Sala, M. 2001. *Enciclopedia limbii române*. București, Univers enciclopedic

¹³³ Pop, Moldovan, V., 1997. *Grammaire du romain, Romanian Grammar, Gramatica limbii române*. Cluj, Editura Echinox.

¹³⁴ Sala, M. *Enciclopedia limbii române*

¹³⁵ Sala, M.. *Enciclopedia limbii române*. București, Univers enciclopedic. p.38

¹³⁶ Dermenji-Gurgurov(2010) *Fonetica limbii române. Suport de curs*.
<http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

Vocală *e* sub accent, urmată de un element inductor alternează cu diftongul *ea* în cadrul diftongării condiționate (ex. *des/deasă*).

Diftongul *ia* accentuat alternează cu *ie* (ex. *viață/vieți*).

Alternanță *i/i* apare pe bază influenței fonemului prepalatal din silaba următoare (ex. *tânăr/tineri*).

„Unele cazuri de alternanță pot fi explicate numai prin stabilirea realității morfonologice. Iată de ce unii lingviști definesc alternanțele ca schimbări suferite de un fonem sau un grup de foneme într-un sistem morfologic dat“ (Dermenji-Gurgurov, n.d). Dermenji-Gurgurov explică ca, de exemplu, alternanța a/ă se poate explica prin tendința de-a distinge cât mai clar forma substantivală sau adjectivală feminină de singular de cea de plural (ex. vrăbie/vrabii). Autorul menționează și omonimie, astfel „omoforma“mare” poate fi utilizată în limba actuală și ca substantiv, și ca adjectiv. Pentru a distinge un cuvânt de altul servesc formele de plural. La adjectiv nu are loc alternanța“¹³⁷

Istoric vorbind, alternanțele *ă/e* sau *a/e* sunt posterioare epocii de comunitate a dialectelor românești. În protoromână nu se găsesc alternanțele.

Alternanța *a/ea* și *a/e* este posterioară sec. XVI. Alternanța *a/ă* implică modificarea unui sub accent în *ă*. Această alternanță ar fi apărut „la un grup de substantive feminine în care este justificabilă prin anumite condiții contextuale și s-ar fi extins apoi, prin analogie, și la alte substantive feminine¹³⁸ După Pușcariu, această alternanță datează din epoca de înaintea separării aromânei de dacoromână (alternanța aceasta fiind mai frecventă în aromână), pe când Densușianu consideră că datează din sec. XVI- (textele dacoromâne din perioada de înaintea sec.16 înregistrează forme fără alternanțe).

---

¹³⁷Dermenji-Gurgurov(2010)*Fonetica limbii române.Suport de curs.*
<http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

¹³⁸ Sala,M.(coordonator),2001. *Enciclopedia limbii române*. București, Univers enciclopedic

5.2. Consoanele

Consoanele sunt sunete care se formează în canalul articulatoriu ca urmare a unei ocluzii complete sau parțiale, sau a unei constricții cu zgomot. Ele reprezintă elementele marginale ale silabei. Consoanele se clasifică după modul de articulare (oclusive, africcate, fricative, nazale, lichide/laterale, sonante) și după locul de articulare (bilabiale, labiodentale, dentale, alveolare, postalveolare, palatale, velare, glotale). Se adaugă participarea/neparticiparea coardelor vocale, care duce la opoziția consoane sonore/consoane surde.¹³⁹

Sistemul consonantic al limbii române cuprinde 22 de unități fonematice. Unii foneticieni adaugă și semivocalele *î* și *ș*. Aceste unități se disting după modul de articulare, localizare și sonoritate.

Acest sistem este rezultatul unor modificări în sistemul consonantic al limbii latine. Limba latină clasică avea 17 unități consonantice grupate în același mod ca și consoanele romane. Spre deosebire de română, latina nu posedă africcate, prepalatale și oclusive palatale, iar în seria fricativelor nu existau perechi de consoane distinse prin sonoritate.

Consoanele românești se clasifică astfel¹⁴⁰:

1.) după modul de articulare: a) oclusive- *p, b, t, d, k, g, c, g*

b) fricative- *f, v, s, z, ș, j, h*

c) africcate – *ț, č, ģ*

d) sonante – nazale *m, n*; lichide laterale- *l*; vibrante- *r*

2.) după localizare: a) bilabiale– *p, b, m*

b) labiodentale- *f, v*

c) dentale – *t, d, s, z, ț, n, l, r*

d) prepalatale- *ș, j, č, ģ*

e) palatale- *k, g*

---

¹³⁹ Ilincan, V. (n.d.), *Limba română contemporană. Fonetică. Fonologie. Ortografie. Curs pentru învățământ la distanță*, ANUL I, Semestrul I. Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava. <http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

¹⁴⁰ Sala, M.. *Enciclopedia limbii române*. București, Univers enciclopedic. p.132

- f) velare- *c, g*
- g) laringale –*h*

3.) după sonoritate – numai consoanele surde *h* și *ț* nu au perechi sonore, iar sonantele sunt toate sonore prin natura lor.

5.2.1. Consoanele oclusive

Oclusivele se mai numesc și explozive. La rostirea lor, organul activ formează cu un alt organ o piedică, producând o explozie. Oclusivele românești se grupează după localizare: bilabiala (*p/b*), dentala (*t/d*), palatala (*k/g*) și velara (*c/g*). Sunt grupate în perechi surde/sonore.

Oclusivele românești *p, b, t, d, c, g* continuă oclusivele latine geminate corespunzătoare.

„*b* intervocalic din latina *a* căzut în romana (suferind mai întâi un proces de spirantizare)”¹⁴¹

Velarele românești continuă labiovelarele latine. Oclusivele palatale *k, g* apar în dacoromână în cuvintele de origine latină ca urmare a palatalizării grupurilor consonantice *cl, gl*.

În majoritatea teritoriului dacoromanei se înregistrează fenomenul palatalizării oclusivelor bilabiale. Acest fenomen este general și total în aromână, iar în meglenoromână se palatalizează numai oclusiva bilabială *p*.

Oclusivele palatale *k* și *g* sunt considerate fie variante poziționale ale oclusivelor velare *c, g*, fie foneme independente. Deși în majoritatea descrierilor sistemului consonantic sunt înregistrate ca unități monofonematice, sau ca foneme independente, Vasiliu oferă o interpretare după care fonemele respective ar reprezenta secvențele bifonematice, atunci când sunt urmate de vocale nepalatale, și variante palatalizate ale oclusivelor velare când sunt urmate de vocale palatale¹⁴². Aceasta interpretare a fost acceptată de Turculeț și Stan, care consideră că oclusivele palatale *k, g* sunt alofone ale fonemelor velare *c, g*. Avram, susținând independența fonologică a palatalelor față de velare, afirma:

¹⁴¹ Sala, M. 2001. *Enciclopedia limbii române*. București, Univers enciclopedic, p.392

¹⁴² preluat din: Sala, M. (coordonator), 2001. *Enciclopedia limbii române*. București, Univers enciclopedic

„chiar dacă se acceptă în esență descrierea propusă de E. Petrovici, fonemele /k', g'/ [...] nu pot fi incluse în seria de consoane /p'/, /b'/, /t'/ etc.”¹⁴³

La începuturile fonologiei românești considerate foneme independente, în cadrul teoriei corelației de palatalizare a consoanelor, au fost considerate corespondentele palatalizate ale consoanelor dure *c* și *g*.

5.2.2. Consoanele fricative

Fricativele, spirantele sau constrictivele se rostesc când „organul activ (limba) se apropie de organul pasiv, formând o piedică parțială, iar aerul expirat se scurge spre exterior, producând un zgomot de fricțiune”¹⁴⁴ Sub aspect acustic, fiindcă se pronunță cu o durată mai lungă, se mai numesc continui. Spre deosebire de oclusive, fricativele sunt foneme deschise. Româna literară grupează consoanele fricative după localizare: labiodentale (*f/v*), dentale (*s/z*), prepalatale (*ș/j*) și laringale (*h*). Toate fricativele, în afară de *h*, formează perechi surda/sonora. Fricativele *z*, *s*, *j*, *ș* se mai numesc siflante sau șuierătoare iar *j* și *ș* se mai numesc sibilante.

Fricativele *f* și *s* continuă fricativele geminate din latina clasică. Consoana *s* a evoluat la *ș*, iar *ș* apare și ca rezultat al evoluției anumitor grupuri consonantice latine (*sc, st*).

Sextil Pușcariu include în concepția sa la descrierea fricativelor și noțiunile de fricativă palatală, fricativă velară și fricativă laringală. După Pușcariu, fonemul *h* se rostește ca fricativă afonică, când este urmat de o vocală *i* (ex. psihic, himera), formând o fricativă palatală. Fricativa velară afonică este rostită cu o deschizătură mai strâmtă la cerul gurii. Această fricativă apare în cuvinte ca duh, hram. Fricativa laringală se formează când fonemul *h* apare

---

¹⁴³ Turculeț, A., 2010. Statutul fonematic al consoanelor palatale [k', g'] și unele aspecte conexe. „Philologica Jassyensia”, An VI, Nr. 1

¹⁴⁴ Dermenji-Gurgurov (2010) *Fonetica limbii române. Suport de curs*.
<http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

la începutul cuvântului când nu este urmat de consoane, sau intervocalic (ham, hârtie, pahar).¹⁴⁵

Fricativele *f* și *v* sunt palatalizate în stadii diferite în majoritatea graiurilor dacoromane. În unele graiuri aromâne palatalizarea lui *f* este generală. În meglenoromână, *f* este eliminat în procesul palatalizării. Palatalizarea lui *v* este fluctuantă. În unele graiuri istroromâne apare velara surdă *ɣ* în locul lui *g* iar la altele opoziția între *s* și *z* și *ș* și *j* este suprimată, pronunțarea cu *s, z* fiind generală.

5.2.3. Consoanele africcate

Africatele se mai numesc și semiocclusive, pentru ca ele încep cu o ocluziune și se termina printr-o constricție. Româna literară cuprinde trei africate, după localizare: prepalatale *č/ğ*, dentala *ț*. Primele se disting prin sonoritate. Puscariu le considera consonante combinate (combinația oclusivelor și fricativelor).

*„Africatele afonice sunt, în limba română literară, două: cea scrisă cu „ț” și cea scrisă cu „c” înainte de „e” și „i”: hoț, cetate etc.”*¹⁴⁶

Africatele românești, provin din oclusivele dentale și velare latine palatalizate, precum și din iot latin urmat de vocale nepalatale. După Vasiliu, care distinge două etape de palatalizare, în perioada romanică balcanică s-au palatalizat oclusivele velare și dentale urmate de vocale palatale în hiat în stadiul de africate dentale. În protoromâna africatele rezultate din prima palatalizare s-au transformat în africate prepalatale și oclusivele dentale urmate de o vocală palatală s-au transformat în africate dentale cu timbru palatal. După un proces de depalatalizare, aceste foneme au devenit *ț, ȳ*.¹⁴⁷

¹⁴⁵ preluat din: Dermenji-Gurgurov(2010)*Fonetica limbii române.Suport de curs.*
<http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

¹⁴⁶ Dermenji-Gurgurov(2010)*Fonetica limbii române.Suport de curs.*
<http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

¹⁴⁷ Sala,M.(coordonator),2001. *Enciclopedia limbii române*. București, Univers enciclopedic

5.2.4. Sonantele

După unii foneticieni sonantele sunt fricative. Se deosebesc de fricative prin faptul că obstacolul creat pe traiectul vocal este evitat. La rostirea lor, coardele vocale vibrează prevalând, totuși, tonurile muzicale și nu zgomotele. Sonantele se situează între vocale și sub aspect acustic sunt mai apropiate de vocale, așa că formează o punte de trecere de la vocale la consoane nesonante.¹⁴⁸

Româna literară posedă patru sonante, care sunt grupate după modul de localizare: nazale *m, n*, lichidă *l*, vibrantă *r*. După locul de articulare, *m* este bilabială, iar celelalte sonante sunt dentale. Sonantele românești continuă sonantele latine corespunzătoare cu unele modificări. Sonante *l* și *r* sunt lichide, ambele cu localizare dentală. Ambele provin din consoanele lichide latine, corespunzătoare, iar *r* provine și din *l* latin, rotacizat în poziție intervocalică. În unele dialecte sud-dunărene, *l'* reprezintă un fapt de conservare din protoromână. Laterală *l*, după Puscariu o oclisivă nazală, este o consoană deschisă pentru că la rostirea ei o parte din aer iese pe nas deși canalul nazal este închis. Puscariu o consideră și pe vibranta *r* o consoană oclisivă. La rostirea ei, zgomotul de fricțiune se produce în timpul apropierii și a îndepărtării vârfului limbii de dinții de sus, producându-se un sunet vibrant.¹⁴⁹

Nazalele se afla în poziție bilabială(*m*) sau dentală(*n*). La rostirea lor, uvula se lasă în jos și aerul trece atât prin cavitatea bucală, cât și cea nazală.

*„Opoziția de localizare dintre cele două consoane nazale se neutralizează sub forma arhifonemului N înainte de unele consoane, atât în interiorul cuvântului, cât și la inițială, localizarea sunetului corespunzător arhifonemului fiind dependentă de natură consoanei următoare”*¹⁵⁰

Nazalele românești continuă nazalele latine, *n* latin urmat de o vocală palatală în hiat devine *ñ*, conservat astăzi în unele dialecte dacoromane.

¹⁴⁸ Ilincan, V. (n.d.), *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologie. Ortografie. Curs pentru învățământ la distanță*, ANUL I, Semestrul I. Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava. <http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

¹⁴⁹ preluat din: Dermenji-Gurgurov(2010) *Fonetica limbii române. Suport de curs*. <http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

¹⁵⁰ Sala, M. 2001. *Enciclopedia limbii române*. București, Univers enciclopedic, p.358

5.2.5. Alofonele consoanelor românești

În *Enciclopedia limbii române*¹⁵¹ alofonele consoanelor românești se împart în patru categorii:

- a) *alofonele palatalizate ale tuturor consoanelor cu excepția lui Ț, ȝ, k, g,*
- b) *alofonele labializate ale tuturor consoanelor înaintea vocalelor posterioare,*
- c) *alofone ale oclusivelor d*
- d) *alofone ale nazalelor.*

Consoanele Ț, ȝ, k, g se realizează înaintea vocalelor și a semivocalelor anterioare.

5.2.6. Alternantele consonantice

Alternantele consonantice se produc în trei moduri: între consoane, între grupuri de consoane, între o consoană și Ø. Sub influența vocalelor *i* sau *e*, alternanțele consonantice se manifestă la substantive, adjective și la verbe. În mod special, se manifestă și sub influența vocalei reduse *-i*.

*„În limba română, există o serie întreagă de alternanțe consonantice care se grupează în mai multe tipuri: 1) în funcție de articulațiile suplimentare; 2) în dependență de locul și modul de articulare a fonemelor; 3) alternanțe consonantice care depind de sonoritate”*¹⁵²

În limba română, cele mai frecvente alternantele consonantice sunt cele în funcție de o anumită articulație suplimentară, numită înmuierea consoanelor. La această alternanță, rezonantul bucal se reduce și tonul se ridică, constituind articulația suplimentară (ex. *bolnav/bolnavi, alb/albi, text/texte, moș/moși*). Sonantele *l, r* și *n* prezintă o înmuiere deosebită. (ex. *sătul – plural, dialectal: sătul’, sătui(literar)*). În multe cuvinte de origine latină are loc același proces), de asemenea vibranta „*r*” a suferit transformări similare.

¹⁵¹ Sala, M. 2001. *Enciclopedia limbii române*. București, Univers enciclopedic, p.137

¹⁵² Dermenji-Gurgurov(2010) *Fonetica limbii române. Suport de curs*.

<http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

Alternanțele consonantice se produc mai ales la finala radicalului, înaintea desinenței, pentru a marca pluralul la substantive – la nume, în general, și persoana a II-a singular la verbe. Aceste alternanțe pun în opoziție consoana finală cu varianta ei palatalizată (ex. *pom/pomi*), sau pun în opoziție consoana finală a rădăcinii cu o consoană net diferită (ex. *laș/lași*), cele din urmă fiind numite parțiale și totale. Cele mai productive par a fi alternanțele *c/ć(ci)*, *s/ș* și *t/ț*.

6. Comparația sistemelor fonetice ale limbilor croate și române

Contrastarea sistemelor fonetice între două limbi diferite cuprinde un număr foarte mare a informațiilor, intrând însă în domeniul fonologiei. Diferența dintre fonetică și fonologie constă în faptul că fonetica se referă la sunetele vorbirii, pe când fonologia se referă la aspectele cognitive ale sunetelor. Fonemele unei limbi reprezintă sunetele vorbirii. Statutul fonemic diferă de la o limbă la alta. Un sunet poate fi un fonem într-o limbă, iar într-o altă limbă poate fi o variantă pozițională, un alofon¹⁵³ Fonemele se notează convențional după AFI (*Asociația Fonetică Internațională*).

Limbile croată și română sunt limbi cu diferite sisteme fonetice, iar, datorită faptului că în cursul secolelor popoarele care le vorbesc au intrat în contacte indirecte, există un număr însemnat de similarități între ele.

Această comparație a sistemelor fonetice va examina numai unele elemente ale foneticii și fonologiei, oprindu-se la nivelul inventarului fonemelor, analizând diferențele și similaritățile dintre sunetele consonantice și vocalice, și caracteristicile fiziologice și acustice dobândite prin articulație.

---

¹⁵³ Barman, B., 2009. A contrastive analysis of English and Bangla phonemics. The Dhaka University Journal of Linguistics: Vol. 2 nr.4 August 2009,p.19-42

6.1. Inventarul fonemelor

Limba croată are 32 de foneme, între care 6 sunt vocale și 26 consoane. Pe de altă parte, limba română posedă un inventar de 33 de foneme, între care 20 sunt consoane, 7 sunt vocale iar 4 dintre aceste vocale pot forma și semivocale. Spre deosebire de limba română care posedă un sistem bogat al diftongilor și a triftongilor, limba croată are numai o semivocală.

AFI¹⁵⁴ notează fonemele croate în transcrierea fonetică: vocalele /a/, /e/, /i/, /o/, /u/, diftongul /ie/; consoanele /b/, /ts/, /tʃ/, /tɕ/, /d/, /dʒ/, /dʑ/, /f/, /g/, /x/, /j/, /k/, /l/, /ʎ/, /m/, /n/, /ɲ/, /p/, /r/, /s/, /ʃ/, /t/, /v/ (v), /z/ și /ʒ/.

Fonemele românești sunt: vocalele /a/, /e/, /i/, /o/, /u/, /ə/ și /ɨ/; consoanele /b/, /d/, /d͡ʒ/, /f/, /x/, /g/, /k/, /l/, /m/, /n/, /p/, /r/, /s/, /ʃ/, /t/, /t͡s/, /t͡ʃ/, /v/, /z/ și /ʒ/.

6.2. Vocalele

Vocalele limbii croate se disting, la fel că și în limba română, după gradul de deschidere, după poziția buzelor și după localizare. Toate vocalele au aceeași localizare și aceeași apertură. După poziția buzelor, vocala /a/ este singura vocală nerotunjită în limba croată, /i/ și /e/ fiind neutrale, pe când în limba română vocalele /e/, /i/, /a/, /ă/ și /â/ sunt nerotunjite.

Vocala centrală /ă/, în croată cunoscută ca šva (notat /ə/), în limbă română este un fonem independent. În croată este un alofon. Această vocală apare și în alte limbi ale uniunii lingvistice balcanice (albaneză, bulgară), care au la bază un substrat comun traco-iliric; s-a dezvoltat în aceste limbi în condiții fonetice identice, așa că în limbile menționate are aproape același timbru¹⁵⁵. Vocală /i/ nu există în limbă croată.

În limba croată apare și vocala ɾ, un sunet alveolar vocalic. Vocală ɾ se pronunță împreună cu šva. În limba română, această vocală nu există nici ca alofon.

¹⁵⁴ AFI- alfabetul fonetic internațional

¹⁵⁵ Rosetti, A., 1968. Istoria limbii române. București, Editura pentru literatură. p.246

Deși vocalismul croat continuă vocalismul limbii slave vechi cu unele modificări, iar limba română continuă vocalismul limbii latine, aceste două sisteme vocalice au o serie de similarități, probabil datorite faptului că în cursul secolelor limbile română și croată au venit în contact, influențându-se reciproc. Ambele sisteme vocalice au trei serii de localizare. Toate vocalele românești, la fel că și cele croate, pot fi accentuate și neaccentuate. Vocalele croate pot fi lungi sau scurte, pe când cantitatea vocalică nu este relevantă fonologic în limba română.

6.3. *Consoanele*

Sistemul consonantic al limbii croate, care cuprinde 26 de consoane, continuă sistemul limbii slave vechi cu unele modificări, iar sistemul consonantic al limbii române s-a dezvoltat din sistemul limbii latine și cuprinde 20 de consoane.

Fonemele consonantice ale limbii croate: /tɛ/ , /dz/, /j/, /k/ , /ɲ/ nu fac parte din sistemul consonantic al limbii române.

Consoanele croate se disting după sonoritate, după loc de articulare și după modul în care curentul de aer curge în aparatul articulativ. Consoanele românești se disting după locul și modul de articulare și după sonoritate.

După modul de articulare, consoanele limbii române pot fi oclusive, fricative, africte și sonante (laterale, vibrante, lichidă). Africte, fricativele și oclusivele croate sunt spirante în limbă croată, pe când lichidele, lateralele, vibranta și nazalele sunt sonante. După localizare, ambele sisteme sunt împărțite în labiale (bilabiale, labiodentale), dentale, prepalatale, palatale, velare, laringale, iar croată posedă și un sunet gutural, care este numai o variantă pozițională.

Oclusivele în ambele limbi sunt grupate în perechi surdă/sonoră. Toate sunt egale, fiind labiale, dentale și palatale. O pereche velară (*c/g*) apare în limba română, dar nu apare în limba croată.

Fricativele sunt grupate tot în perechi surdă/sonoră cu excepția sunetului *h*. Acest sunet în croată poate fi laringal /x/ sau faringal /h/, pe când în română este numai laringal. Fonemele

/f/ și /dʒ/ au intrat în inventarul fonemelor limbii croate prin asimilarea alofonică. În română există și diferența între fricativele siflante și cele sibilante.

Africatele limbii croate sunt /ts/, /tʃ/, /tɕ/, /dʒ/, /dʑ/. Numai /ts/ nu are o pereche sonoră. Africatele limbii române sunt mai puține la număr, există numai trei: prepalatale /tɕ/ și /dʒ/, și dentală /ts/. Africatele limbii române provin din oclusivele dentale și velare ale limbii latine palatalizate după cele două palatalizări istorice, devenind fonemele cunoscute astăzi. Africata croată /dʒ/ apare în limbă ca alofonul fonemului /x/, iar după asimilarea alofonică, a devenit un fonem independent.

Sonantele croate sunt împărțite în două mari categorii: nazale și orale. Limba română cunoaște categoria nazalelor, dar împarte celelalte sonante la lichidă și vibrantă. Oralele croate sunt lichide (vibrantă, laterale) și sonante spirante.

Nazale sunt aceleași în ambele limbi, dar croata posedă și nazala /ɲ/, care în limba română apare rar sub formă de alofon. Consoana /n/ este relevantă în domeniul foneticii uniunii lingvistice balcanice. Nazalizarea consonantică a acestei vocale e absorbită în întregime de o vocală urmată de această consoană. „În limba română, n intervocalic sau urmat de consoană a închis timbrul vocalei precedente, grupată în aceeași silabă cu n”¹⁵⁶

Vibranta /r/ în croată este alveolară, iar /r/ în română este considerată de Pușcariu oclusivă dentală. În croată /r/ poate fi și o vocală.

Lichida română este o consoană dentală în limba română. Spre deosebire de română, în limba croată lichidele sunt considerate vibrante și laterale. Laterale sunt /l/ și /ɭ/. În limba croată, /l/ se pronunță cu apropierea vârfului limbii spre alveole (loc de articulare alveolar), iar în română /l/ se clasifică cel mai des ca consoana dentală, rostirea fiind mai posterioară decât în croată.

Sonantele spirante, orale ale limbii croate, sunt /v/ și /j/. Fonemul /v/ în limba română aparține grupului fricativelor. Fonemul /j/ se pronunță cel mai des ca o vocală sau semivocală. A fost foarte importantă în timpul primei palatalizări istorice. Iotacizarea labialelor a rezultat cu epenteză lui /l/, formând un fonem nou, /lj/. Oclusivele în combinație cu /j/ au produs africatele

---

¹⁵⁶ Rosetti, A., 1968. *Istoria limbii române*. București, Editura pentru literatură, p.246

/ tʃ/, /dz/, /ʃ/ și / ʒ/. După iotacizare, fonemul /j/ dispare din toate pozițiile în afară de la începutul cuvântului și din poziția intervocalică. Mai târziu apare într-un rol protetic înaintea vocalelor anterioare.

6.4. Accentul

Limba croată are un sistem de accentuare melodic, sau cromatic. Limba croată standard bazează accentul pe dialectul novoštokavian. Există patru accente, care se notează cu semne deasupra grafemului¹⁵⁷. Două sunt accente scurte și două lungi, așa că avem:

" (*kratkosilazni, brzi: kuća*) accent scurt descendent

` (*kratkouzlazni, spori: žena*) accent scurt ascendent

⤿ (*dugosilazni, silazni: zlato*) accent lung descendent

˘ (*dugouzlazni, uzlazni: ruka*) accent lung ascendent

Accentele descendente apar în cuvintele monosilabice sau în prima silabă într-un cuvânt. Accentele ascendente apar în cuvintele polisilabice: în prima silabă apar toate accentele, iar în silabele interioare apar numai accente ascendente. În ultima silabă nu poate apare nici un accent. Există, în afară de cele patru accente, și lungimea enclitică.

Există cuvinte fără accente proprii. Când se pronunță împreună cu cuvintele precedente, aceste cuvinte se numesc enclitice, iar când se afla înaintea cuvântului accentuat, se numesc proclitice.

Limba română are, ca și celelalte limbi romanice, accentul dinamic, sau de intensitate. Spre deosebire de accentul din limba croată, poziția accentului în limba română este liberă. Cea mai frecventă poziție a accentului în limbă română este pe penultima silabă (accentuarea paraxitonă). În cuvintele polisilabice poate apărea și un accent secundar. În flexiunea nominală accentul este stabil iar în flexiunea verbală este mobil. În limba română accentul

---

¹⁵⁷ Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997. Hrvatska gramatika. Zagreb, Školska knjiga. p.68

poate avea rol fonologic. Există și un accent sintactic, cu o funcție expresivă. Există variante accentuale libere, literare sau regionale.¹⁵⁸

Concluzie

În această lucrare, am făcut o prezentare a istoriei limbilor respective, fiindcă dezvoltarea limbilor este importantă pentru înțelegerea sistemelor fonetice. Am descris trăsăturile cele mai importante ale sistemelor fonetice, și oferit informații relevante despre uniunea lingvistică balcanică, fiindcă această uniune este importantă pentru tema prezentei lucrări. La încheiere, am făcut o analiză comparativă a sistemelor fonetice dintre cele două limbi.

Limbile croată și română sunt limbi indoeuropene, care apar din ramuri diferite, una este limbă slavă iar cealaltă limbă romanică.

Limba croată s-a dezvoltat din limba slavă veche, și a moștenit sistemul fonetic din limba menționată, cu o serie de modificări istorice. Pe de altă parte, limba română a moștenit sistemul fonetic din limba latină, vorbită în antichitate pe teritoriul actual al României. Deși dezvoltate din limbi diferite cu sistemele fonetice diferite, limbile română și croată aparțin uniunii lingvistice balcanice, deși croata intră în uniunea numai periferic. Contactele între popoare în cursul secolelor a cauzat influența reciprocă între cele două limbi. Influența este evidentă în domeniul foneticii și a fonologiei, lexicului, morfologiei și a sintaxei.

Limba română, istoric vorbind, a avut contactele directe mai ales cu poporul sârbesc, iar contactele au rezultat cu intrarea cuvintelor și formelor gramaticale dintr-o limbă în alta. Limba croată și-a exercitat influența în cea mai mare măsură, asupra dialectului istroromân, dialect istoric al limbii române, care s-a desprins de protoromână cel mai târziu dintre dialectele istorice. Influența croată asupra istroromânei este atât de puternică încât vorbitorii istroromânei sunt bilingvi, iar limba lor este plină de expresii croate.

Sistemele fonetice ale limbilor croate și române prezintă similarități evidente. Sistemul vocalic este foarte similar, cel croat fiind compus de cinci vocale, la care în română se mai

---

¹⁵⁸Sala, M.. *Enciclopedia limbii române*. București, Univers enciclopedic. p.15

adaugă două. Sistemele vocalice sunt împărțite după apertură (deschise, medii, închise), după poziția limbii (anterioare, centrale, posterioare) și după poziția buzelor (labiale, nelabiale). Diferența cea mai evidentă între cele două sisteme vocalice este în cazul diftongilor și a triftongilor, croata având numai un diftong (după unii autori), pe când limba română are un sistem bogat al diftongilor și al triftongilor. Vocale centrală neutrală din limba română, /ă/, apare în limba croată numai în funcție alofonică. Cantitatea vocalică are un rol important în limba croată, pe când în română nu este fonologic relevantă.

În sistemul consonantic o diferență evidentă este în numărul fonemelor. Croata are 26 iar româna 20 de consoane. Consoanele croate /tɕ/, /dz/, /j/, /ɫ/, /ɲ/ nu apar în limba română. Consoanele croate se disting după sonoritate, după loc de articulare și după modul în care curentul de aer curge în aparatul articulatoriu. Consoanele românești se disting după locul și modul de articulare și după sonoritate. După modul de articulare, consoanele limbii române pot fi oclusive, fricative, africte și sonante (laterale, vibrante, lichidă). Africte, fricativele și oclusivele croate sunt spirante în limba croată, pe când lichidele, lateralele, vibranta și nazalele sunt sonante. După localizare, ambele sisteme sunt împărțite în labiale (bilabiale, labiodentale), dentale, prepalatale, palatale, velare, laringale, iar croata posedă și un sunet gutural, care este numai o variantă pozițională. Când este vorba de oclusive, există o diferență; limba română cunoaște o pereche surdă/sonoră velară, pe când oclusivele velare nu apar în limba croată. În limba croată, sunetul h poate fi faringal sau laringal, iar în română el este numai laringal. Româna are un număr mai mic de consoane africte. Nazala /n/ este relevantă în domeniul foneticii uniunii lingvistice balcanice. Nazalizarea consonantică a acestei vocale e absorbită în întregime de o vocală urmată de această consoană. Spre deosebire de română, în limba croată lichidele sunt considerate vibrante și laterale. Fonemul /v/ în limba română aparține grupului fricativelor.

În această lucrare au fost comparate numai unele elemente ale foneticii și fonologiei, oprindu-se la nivelul inventarului fonemelor, și la nivelul caracteristicilor acustice și fiziologice. De aceea nu se poate vorbi de o comparație completă, care ar prezenta toate similaritățile și diferențele în domeniul foneticii între cele două limbi. Totuși, este evident că, în domeniul foneticii, comparația și contrastarea sistemelor fonetice ale limbilor română și croată poate da rezultatele relevante și interesante pentru cercetări ulterioare.

Bibliografie

Cărți și articole:

- Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”,1996. *Dicționar explicativ al limbii române (DEX), Ediția a II-a*. București, Univers Enciclopedic.
- Avram, A., 2009. *Probleme de fonologie a limbii române*. București, Editura Academiei Române
- Babić, Brozović, Škarić, Težak, 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb, Nakladni zavod Globus
- Babić, Finka, Moguš,1996. *Hrvatski pravopis*, Zagreb,Školska knjiga
- Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb, Školska knjiga.
- Barman, B., 2009. *A contrastive analysis of English and Bangla phonemics*. The Dhaka University Journal of Linguistics: Vol. 2 nr..4 August 2009,p.19-42
- Coteanu, Boloncan et.al.,1969. *Istoria limbii române*. București, Editura Academiei republicii socialiste Română.
- Habijanec, S., 2008. *Fonološki opis hrvatskoga dvoglasnika i slovačkih dvoglasnika*. Govor, XXV (2008),1.
- Matasović,R., 2008. *Poredbeno povijesna gramatika hrvatskog jezika*. Zagreb,Matica hrvatska.
- Milotić Bančić, S., 2011. *Dopunjena i dorađena povijesna fonologija Milana Moguša*. Tabula - Journal of the Department of Humanities, Juraj Dobrila University of Pula No.9
- Moguš, M., 2010. *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*. Zagreb, Školska knjiga.
- Oczkova, B., 2010. *Hrvati i njihov jezik*. Zagreb,Školska knjiga.
- Pop, Moldovan,V.,1997. *Grammaire du romain, Romanian Grammar, Gramatica limbii române*. Cluj, Editura Echinox.
- Rosetti, A. ,1967. *Introducere în fonetică (ediția a IV-a)*. București, Editura Științifică.
- Rosetti, A., 1968. *Istoria limbii române*. București, Editura pentru literatură
- Sala, M., 2006. *De la latină la română*. București, Univers enciclopedic.
- Sala,M.(co),2001. *Enciclopedia limbii române*. București, Univers enciclopedic.
- Selak, A., 2007. *Problemi hrvatske središnje jekavštine u normiranju hrvatskoga jezika u 20.st.*. FLUMINENSIA, anul 19 (2007) nr. 1, p. 115-140.
- Tafra, Košutar,2011. *Nova periodizacija povijesti hrvatskoga književnoga jezika* .Filologija 57

Turculeț, A., 2010. *Statutul fonematic al consoanelor palatale [k', g'] și unele aspecte conexe*. „Philologica Jassyensia”, An VI, Nr. 1

Bratulić, J. (2012), *Hrvatski jezik, hrvatska pisma i hrvatska književnost – svjedoci identiteta Hrvata*. Pristupljeno preko <http://www.croatika.hr/index.php/sazetak/1poglavlje?format=pdf> (29.12.2012).

Pagini web:

Bratulić, J., 2012., *Hrvatski jezik, hrvatska pisma i hrvatska književnost – svjedoci identiteta Hrvata*. <http://www.croatika.hr/index.php/sazetak/1poglavlje?format=pdf> (29.12.2012).

Ćesić, I., 2010. *Povijest hrvatskoga jezika*. <http://www.editorplus.hr/index.php/tema-mjeseca/123-povijest-hrvatskoga-jezika.html>, (01.05.2013)

Dermenji-Gurgurov(2010). *Fonetica limbii române. Suport de curs*. <http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

Golubović, B., 2009. *Balkanska frazeologija- problemi određivanja arealnih granica*. Sud Slavistik Online, nr.1., 45-4. <http://www.suedslavistik-online.de/01/golubovic.pdf> (01.15.2013)

Ilinca, V. (n.d.), *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologie. Ortografie. Curs pentru învățământ la distanță, ANUL I, Semestrul I*. Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava. <http://www.litere.usv.ro/cursuri/Cursuri%20ID%20pdf/Limba%20romana%20contemporana%20-%20Fonetica.%20Fonologie.%20Ortografie%20.pdf>, (10.6.2013.)

Joseph, B. *Romanian and the Balkans: Some Comparative Perspectives*. The Ohio State University. <http://www.ling.ohio-state.edu/~bjoseph/publications/1999roma.pdf> (20.08.2013)

Russu, G. In legătură cu unele probleme privitoare la „palatalizarea labialelor” în graiurile dacoromâne. http://www.dacoromania.inst-puscariu.ro/articole/1994-1995_12.pdf (20.04.2013.)

<http://www.catalincornea.ro/wp-content/uploads/2013/02/harta-dialectelor-limbii-romane.jpg>

http://ro.wikipedia.org/wiki/Scrisoarea_lui_Neac%C8%99u (20.08.2013)

<http://croaticum.ffzg.unizg.hr/hrv/jezik.html> (01.05.2013)

<http://dexonline.ro/>, (15.9.2012)

http://www.etc.tuiasi.ro/sibm/romanian_spoken_language/ro/sitemap.htm (04.05.2013)

<http://www.hr/hrvatska/drustvo/hrvatski-jezik> (01.05. 2013)

<http://hrvatskijezik.eu/gramatika/> (02.05.2013)

<http://govori.tripod.com/fonolosko2001.htm> (20.05.2013)
<http://ihjj.hr/page/o-hrvatskome-jeziku/4/> (01.05.2013)
http://paginideromana.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=47:noiuni-introductive-de-fonetic&catid=35:noiuni-de-fonetic&Itemid=53 (01.04.2013)
http://ro.wikipedia.org/wiki/Limba_croat%C4%83#Istorie (01.07.2013)
http://ro.wikipedia.org/wiki/Limba_rom%C3%A2n%C4%83 (01.05.2013.)
http://www.usch.md/Documents/Note%20de%20curs/Filologie%20Romana/Note_de_curs_FONETICA.pdf (01.05.2013.)

Surse online pentru figuri:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6a/Bascanska_ploca.jpg (01.07.2013)
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fb/Croatian_dialects_in_Cro_and_BiH_1-ro.PNG (20.08.2013)
<http://www.catalincornea.ro/wp-content/uploads/2013/02/harta-dialectelor-limbii-romane.jpg>
http://ro.wikipedia.org/wiki/Scrisoarea_lui_Neac%C8%99u (20.08.2013)

Sažetak

Rumunjski i hrvatski jezik pripadaju različitim porodicama indoeuropskih jezika (slavenskoj i romanskoj), no zahvaljujući različitim vrstama indirektnih kontakata između naroda koji ih govore tijekom stoljeća, razvili su određen broj podudarnih elemenata u leksiku, sintaksi, morfologiji i fonetici. Rumunjski jezik, a jednim, doduše manjim dijelom i hrvatski, pripada balkanskom jezičnom savezu, koji ujedinjuje različite jezike s balkanskog poluotoka, koji sadrže zajedničke karakteristike premda nisu genetski povezani.

Rumunjski jezik prvenstveno je bio u kontaktu sa srpskim, te su ti stoljetni kontakti za posljedicu imali prelazak riječi i gramatičkih formi iz jednog u drugi jezik. Hrvatski jezik je osobito utjecao na istrorumunjski dijalekt, budući da se govornici istororumunjskog nalaze na hrvatskom govornom području. S druge strane, na hrvatski jezik najviše utjecaja imao je latinski, koji je u Hrvatskoj bio služben sve do 19.st.

Ovaj rad predstavlja pokušaj opisivanja i uspoređivanja fonetskih sustava genetički različitih jezika unutar balkanskog jezičnog saveza, analizirajući tek neke dijelove samih sustava. Prije same usporedbe, predstavljen je kratak opis povijesti obaju jezika, kao i opis fonetskih sustava koji će biti uspoređivani. Vokalski sustavi ne razlikuju se u velikoj mjeri. U konsonantskom sustavu najočitija je razlika u broju fonema. Velika razlika je i u naglasnim sustavima ovih jezika: hrvatski jezik ima melodijski, dok rumunjski ima dinamički naglasni sustav.

Ovaj se rad zaustavlja na razini fonetskog inventara ovih jezika, opisujući akustičke i fiziološke karakteristike fonema, te se ne može govoriti o potpunoj usporedbi fonetskih sustava, koja bi pokazala sve sličnosti i razlike unutar fonetike ovih dvaju jezika. Ipak, očito je da je usporedba ovih dvaju fonetskih sustava moguća te da bi rezultati detaljnije usporedbe mogli dati bitne i zanimljive podatke kao temelj za buduća istraživanja.

Ključne riječi: rumunjski, hrvatski, balkanski jezični savez, fonetski sustav, povijest jezika, usporedba fonetskih sustava